

Assessing the Degree of Conformity and Sensitivity of Iranian Laws to the Concept of the Right to Landscape in Substantive and Procedural Dimensions¹

Neda Amini², Mohsen Faizi³, Mehdi Khakzand⁴

Received: 2026-04-13, Accepted: 2026-06-27

DOI: 10.22034/rau.2026.2087075.1314

Extended Abstract

Landscape transcends its definition as a mere passive visual representation of the environment, constituting instead a dynamic and vital milieu in which individual and collective identity, psychological welfare, and the overall quality of human life are intrinsically formed. The conceptualization of landscape has progressively expanded beyond its traditional confines within landscape architecture and aesthetics, permeating domains such as human rights, environmental stewardship, indigenous communities, and cultural identity. International legal discourse, particularly in recent decades, has witnessed a fundamental paradigm shift from the exclusive conservation of exceptional landscapes towards the integrated management of all landscape typologies, encompassing urban, rural, natural, and even degraded environments. The European Landscape Convention serves as a seminal reference point in this transformation, formally acknowledging landscape as a shared resource and a foundational element for the realization of human rights. Within the Iranian legal framework, notwithstanding the existence of multiple environmental, urban, and citizenship-related statutes, the concept of the "right to landscape" has yet to be formally established as a distinct and unified right. Despite possessing substantial cultural and natural endowments, Iran confronts considerable challenges pertaining to the integrated conservation and management of its diverse landscapes. This situation is exacerbated by the fact that effective urban legislation is paramount for fostering robust, efficient, and sustainable urban planning and develop-

1. This paper extracted from the Dissertation of the first author titled " Conceptual Framework of Women's Rights to Everyday Landscapes in Tehran", by guidance of the second author and the third author is in progress in Iran university of science and technology.

2. PhD Candidate, school of Architecture and Environmental Design, Tehran, Iran.
Email: Neda_amani@arch.iust.ac.ir

3. Professor, school of Architecture and Environmental Design, Tehran, Iran.
Email: mfaizi@iust.ac.ir

 0000-0003-1022-0990

4. Associate Professor, school of Architecture and Environmental Design, Tehran, Iran (Corresponding author).

Email: mkhakzand@iust.ac.ir

 0000-0001-9390-3433

ment, thereby enabling balanced spatial, social, economic, and ecological progression. Conversely, inadequate or ineffectual legislation often results in the prioritization of specific interest groups, the marginalization of less influential populations, and the amplification of power disparities. Consequently, this research endeavors to bridge the identified gap by employing a qualitative content analysis methodology. Grounded in the established theoretical framework and informed by a comprehensive review of pertinent legislation and legal documents within Iran concerning the right to landscape, this study seeks to determine the degree of congruence between Iranian legal instruments and the substantive and procedural constituents of the right to landscape, as delineated in international discourse and benchmark documents. Furthermore, this paper aims to elucidate the fragmented distribution of these constituent elements across various legislative acts, and to identify the deficiencies hindering their full realization. From a paradigmatic perspective, the present research is categorized as fundamental research, employing a mixed-methods approach. The corpus of Iranian legislation, serving as the primary data source, is subjected to rigorous scrutiny, with a specific focus on those statutes that bear relevance to landscape and affirm either individual or collective rights. To access the compilation of laws, the database of the National Law and Regulations of the Islamic Republic of Iran was consulted. A collection of laws and regulations was extracted, whose titles contained keywords related to landscape, such as "city," "landscape," "space," "environment," and "land." Furthermore, in alignment with the defined framework, keywords associated with culture, environment, and vulnerable individuals and groups (e.g., women, minorities, the elderly, persons with disabilities, migrants) were included. Following an initial review, these laws were selected based on their comprehensiveness, significance, and relevance to the research objectives. In addition to these laws, the Constitution of the Islamic Republic of Iran was incorporated into this list as a foundational document. The operative basis for this research comprises the latest versions of the laws, including all amendments and new resolutions, while excluding obsolete legal provisions. As stated, 28 laws pertinent to the research objective have been identified and examined. For the examination of each law, its provisions were reviewed, and relevant clauses were identified. After extracting the pertinent sections and conducting an initial sorting, the clauses related to the concept of the "right to landscape" were coded into distinct documentary units. The framework for this research is structured in two dimensions: the substantive dimension, based on the views of Egoz, Makhzumi, and Pungtti, under the title of landscape as a human, cultural, and environmental right; and the procedural dimension, based on three principles of the Aarhus Convention: access to information, public participation, and access to justice. According to this framework, the landscape-related laws in this study are analyzed and evaluated across these two dimensions and their respective six components. To facilitate the coding process based on the aforementioned framework, the interrelations between the two dimensions (substantive and procedural) and their respective sub-indicators were identified within the legal clauses and provisions. For ease of coding, the indicators were summarized or assigned abbreviations. Once the

coding of legal themes was completed, each document was assessed and scored based on the frequency of indicators related to the substantive and procedural dimensions of the right to landscape. Concurrently, the overarching nature of Iranian laws in relation to the right to landscape was evaluated. The indicators were examined based on two criteria: the frequency of their occurrence and their weighted presence within the laws. A higher frequency of an indicator within a law denotes the law's stronger emphasis on that particular aspect. Similarly, a higher number of applicable indicators among the 8 assessed parameters within a single law indicates a higher degree of comprehensiveness and sensitivity towards the right to landscape. The resultant findings, in addition to providing a law-by-law analysis, treat the entire legislative corpus as a unified body, analyzing it based on its relevance to the concept of the right to landscape. In the analysis of each law, its sensitivity to the concept of the right to landscape is specified via a dedicated sensitivity score, is presented. In the integrated analysis of the laws, the primary weighting of Iran's legal framework is identified. In the substantive dimension, the "Charter of Citizen's Rights" exhibits the highest level of attention, accounting for 87.5% of the focus and encompassing 7 out of the 8 indicators used to measure sensitivity towards the right to landscape. Conversely, laws such as those pertaining to the "Objectives and Duties of the Ministry of Culture and Islamic Guidance," the "Urban Land Act," "Waste Management," "Urban Renewal and Development," and the "Protection of Agricultural and Orchard Lands" (accounting for only 12.5% and containing a single indicator focused on one of the 8 dimensions) ranked lowest in terms of sensitivity to the right to landscape. While scattered and one-dimensional laws may contribute to improving the existing situation, their effectiveness is limited by a deficiency in a comprehensive and integrated perspective on landscape management, protection, and planning as an overarching concept. The analyses revealed that, in the substantive dimension, the existing laws generally pertain to physical and structural aspects, with diminished attention devoted to psychological and participatory rights. Participation is recognized as a fundamental principle that transforms landscape from a mere environmental setting into a dynamic platform for the realization of human rights. Due to landscape's reliance on audience perception, participation is considered an inherent right of individuals in landscape production. However, within Iran's legal system, this dimension has not been adequately developed due to weak participatory mechanisms and a lack of appropriate communication between the public and governing organizations. From another perspective, it was found that the selected laws suffer from "procedural blindness", with the limited attention paid to this dimension primarily being supervisory, and rights-restrictive. This occurs despite the fact that every stakeholder concurrently possesses both rights and duties towards others. While nature requires robust protection from human misuse, it simultaneously necessitates planning to fulfill human needs. Therefore, it is essential that legislation incorporates policies with public benefit. The legislative approach should transition from mere rescue to sustainable management, and in defining landscape and natural ecosystems, it should move from a fragmented view to a holistic perspective. Similarly, in defining the

relationship between humans and the natural environment, it should shift from a biased viewpoint to a neutral one. The findings of this research indicate a profound disparity between the attention given to the substantive and procedural dimensions of the right to landscape in Iranian laws. The frequency of substantive indicators is approximately ten-fold that of procedural indicators, highlighting the “procedural blindness” of the country’s legal system in this domain. This study demonstrates that while Iranian laws contain scattered fragments of the “right to landscape” puzzle, they lack a cohesive, integrated, and rights-based framework for landscape management and planning. The predominance of protective-punitive approaches over participatory-developmental ones; fragmentation in environmental laws; disregard for everyday landscapes; inadequate support for the rights of specific groups; and, most critically, the “procedural blindness” concerning participatory mechanisms, access to information, and access to justice, constitute the most significant obstacles in this path.

Keywords: Right to landscape, Iran’s legal system, Substantive dimension, Procedural dimension, Content analysis

سنجش میزان انطباق و حساسیت قوانین ایران نسبت به مفهوم حق به منظر در ابعاد محتوایی و رویه‌ای^۱

ندا امینی^۲، محسن فیضی^۳، مهدی خاک‌زند^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵-۰۱-۲۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵-۰۴-۰۶

DOI: 10.22034/rau.2026.2087075.1314

چکیده

در دهه‌های اخیر، گفتمان حقوقی بین‌المللی تحولی بنیادین را از حفاظت صرف از مناظر استثنایی به سوی مدیریت یکپارچه تمامی مناظر، اعم از شهری، روستایی، طبیعی و حتی مناظر تخریب‌شده تجربه کرده است. نقطه عطف این تحول، کنوانسیون اروپایی منظر است که منظر را به مثابه منبعی مشترک و بستری برای تحقق حقوق بشر به رسمیت می‌شناسد. در ایران مفهوم حق به منظر به عنوان حقی مستقل و یکپارچه در نظام حقوقی وارد نشده است. بنابراین این پژوهش با درک شکاف موجود، به روش تحلیل محتوا و با اتکا به چهارچوب نظری پژوهش و بررسی قوانین و اسناد بالادستی مرتبط با مفهوم حق به منظر در ایران، در پی پاسخ به این پرسش است که میزان حساسیت قوانین ایران نسبت به مفهوم حق به منظر چه اندازه است و این قوانین تا چه میزانی با مؤلفه‌های محتوایی و رویه‌ای حق به منظر، آن‌گونه که در ادبیات جهانی و اسناد پیشرو تبلور یافته انطباق دارند؟ محتوای مرتبط از میان اسناد قانونی استخراج شده و سپس بر اساس هشت شاخص تعریف‌شده، کدگذاری و تحلیل شدند. یافته‌های پژوهش حاکی از نابرابری عمیق میان توجه به ابعاد محتوایی و رویه‌ای حق به منظر در قوانین ایران است. مجموع تکرار شاخص‌های محتوایی حدود ده برابر شاخص‌های رویه‌ای است که نشان‌دهنده «کوری رویه‌ای» نظام قانونی کشور در این حوزه است. نوآوری این پژوهش در توجه به مفهوم نوین حق به منظر و ارزیابی این مفهوم بر بستر اسناد و نظام قانونی ایران است. پژوهش حاضر نشان داد که قوانین ایران قطعات پراکنده‌ای از پازل حق به منظر را در خود جای داده‌اند، اما فاقد چارچوبی منسجم، یکپارچه و حق محور برای مدیریت و برنامه‌ریزی منظر هستند. غلبه رویکرد حفاظتی-تنبیهی بر رویکرد مشارکتی-توسعه‌ای، جز‌نگری در قوانین محیط زیستی، بی‌توجهی به مناظر روزمره، حمایت ناقص از حقوق گروه‌های خاص و مهم‌تر از همه، کوری رویه‌ای در قبال سازوکارهای مشارکتی، دسترسی به اطلاعات و عدالت مهم‌ترین موانع در این مسیرند.

کلیدواژه‌ها: حق به منظر، نظام قانونی ایران، بعد محتوایی، بعد رویه‌ای، تحلیل محتوا

۱. مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری نگارنده اول با عنوان «تدوین چهارچوب مفهومی حقوق زنان به مناظر روزانه شهر تهران» می‌باشد، که با راهنمایی نگارنده دوم و نگارنده سوم در حال انجام است.

۲. پژوهشگر دکتری، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

Email: Neda_amini@arch.iust.ac.ir

۳. استاد، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

Email: mfaizi@iust.ac.ir

0000-0003-1022-0990

۴. دانشیار، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

Email: mkhakzand@iust.ac.ir

0000-0001-9390-3433

مقدمه

منظر، تنها تصویری منفعل از محیط نیست، بلکه بستری پویا و زنده است که هویت فردی و جمعی، رفاه روانی و کیفیت زندگی انسان در آن شکل می‌گیرد. مفهوم منظر از مرزهای سنتی خود در معماری منظر و زیبایی‌شناسی فراتر رفته و به حوزه حقوق بشر، محیط زیست، جوامع محلی و هویت فرهنگی وارد شده است. در چند دهه اخیر، نگاه به منظر در حقوق بین‌الملل و ادبیات آکادمیک، تحولی بنیادین را از حفاظت از مناظر استثنایی به مدیریت و برنامه‌ریزی برای همه مناظر، اعم از روزمره و کم ارزش تجربه کرده است. نقطه عطف این تحول، کنوانسیون اروپایی منظر^۱ است که منظر را به عنوان بخشی از سرزمین که توسط مردم ادراک می‌شود تعریف و بر نقش کلیدی مشارکت عمومی در مدیریت آن تأکید می‌ورزد (CoE 2018) و آن را بستری مهم برای تحقق حقوق بشر می‌داند. این حق، حقی است برای همه افراد در دسترسی، شکل‌دهی و بهره‌مندی از مناظری که زندگی آنان را احاطه کرده است. حق بر منظر به طور ضمنی در اسناد حقوق بشری مانند «میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی» (ماده ۱۵) و «اعلامیه حقوق بشر» (ماده ۲۷) مورد اشاره قرار گرفته است. در ایران، با وجود اسناد متعدد محیط زیستی، شهری و شهروندی، مفهوم حق به منظر هنوز در قانون‌گذاری به صورت مستقل وارد نشده است و با وجود برخورداری از پشتوانه‌های غنی فرهنگی و طبیعی، با چالش‌های متعدد در زمینه حفاظت یکپارچه از مناظر رو برو است. این مقاله تلاش می‌کند نشان دهد که چگونه مؤلفه‌های این حق در قوانین مختلف پراکنده است و چه کاستی‌هایی برای تحقق آن وجود دارد. این مقاله با الهام از چارچوب ارائه شده در ارتباط با حق به منظر توسط آگوز، مخزومی و پانگتی در بعد محتوایی و با تکیه بر اصول کنوانسیون آرهوس در ارتباط با رویه‌ای منظر و با اتکا به روش تحلیل محتوا با جست‌وجو در میان اسناد و قوانین حقوقی مرتبط با منظر در ایران به بررسی ابعاد ذکر شده در ارتباط با حق به منظر پرداخته و تلاش می‌کند تا به این پرسش پاسخ دهد که میزان حساسیت قوانین ایران نسبت به مفهوم حق به منظر چه اندازه بوده و به چه میزانی با مؤلفه‌های محتوایی و رویه‌ای حق به منظر انطباق دارند.

مبانی نظری

حقوق به عنوان مجموعه قواعد و ضوابط حاکم بر روابط

اجتماعی که بنیان نظم و عدالت در هر جامعه‌ای محسوب می‌شوند شناخته می‌شود. اهمیت حقوق نه تنها در تنظیم روابط فردی و جمعی است، بلکه در تعریف و تضمین کرامت انسانی، حفظ تعادل میان توسعه و محیط زیست، و صیانت از هویت فرهنگی و میراث تمدنی تبلور می‌یابد. در این میان، برخی از حقوق با تکیه بر مفاهیم نو ظهور و میان‌رشته‌ای، پلی میان نیازهای نوین انسانی در جوامع مدرن جهانی می‌زنند. به این دسته از حقوق نسل سوم حقوق بشر گفته می‌شود که به حق هم بستگی یا حقوق جمعی معروف است (موحد ۱۴۰۰). این حقوق در پاسخ به چالش‌های جهانی و فراتر از مرزهای ملی شکل گرفته‌اند، ماهیتی جمع‌گرایانه دارند و بر مسئولیت و همکاری مشترک جوامع بصورت جهانی تأکید دارند (Jørgensen et al. 2016). به عنوان مثال مسائلی از قبیل محیط زیست، توسعه و صلح مسائلی فراتر از مرزهای سرزمینی و ملی بوده و پیونددهنده سرنوشت ملل مختلفند، بنابراین مستلزم نگاهی فراملی هستند. "حق بر منظر" از جمله این مفاهیم است که در تقاطع حقوق نسل سوم با سایر نسل‌ها قرار می‌گیرد و دربرگیرنده حقوق محیط زیست، حقوق توسعه‌ای، حقوق فرهنگی و حتی حقوق بنیادین انسانی، حقوق جمعی و حقوق فردی است.

حق به منظر در اسناد بین‌المللی

اگر چه اشارت مستقیم قانونی در اسناد کمی به مفهوم حق به منظر وجود دارد اما رد پای آن در تعداد زیادی از معاهدات، منشورها و میثاق‌های بین‌المللی مشاهده می‌شود. از مهم‌ترین این اسناد، کنوانسیون اروپایی منظر، میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (ماده ۱۵) و اعلامیه ریو هستند. در میان این اسناد، کنوانسیون اروپایی منظر به عنوان یک سند پذیرفته شده بین‌المللی از جامعیت بیشتری برخوردار بوده و با ارائه تعریفی گسترده از منظر و تأکید بر اجرای سیاست‌های منظر از طریق مشارکت عمومی بر اهمیت این مفهوم افزوده است. این کنوانسیون معاهده‌ای بین‌المللی و پیشرو است که دیدگاهی نوین و مردم محور را نسبت به منظر ارائه می‌کند. رویکرد این کنوانسیون برخلاف نگاه سنتی که بر حفاظت از مناظر استثنایی و برجسته متمرکز بود، متوجه همه انواع مناظر از جمله مناظر شهری، روستایی، حاشیه شهری، طبیعی، روزمره و حتی تخریب شده است (Jørgensen et al., 2016; Menatti 2017). این مناظر را به عنوان بستر زندگی مردم و بخشی از هویت آنها

که «منظر ... نقش مهمی در منافع عمومی در زمینه‌های فرهنگی، اکولوژیکی، زیست‌محیطی و اجتماعی دارد و منبعی مطلوب برای فعالیت‌های اقتصادی است و می‌تواند به ایجاد شغل و شکل‌گیری فرهنگ‌های محلی کمک کند و جزء اساسی میراث طبیعی و فرهنگی اروپا است که به رفاه انسان و تثبیت هویت اروپایی کمک می‌کند». منظر بخش مهمی از کیفیت زندگی برای مردم در همه جا است: در مناطق شهری و روستایی، طبیعی و صنعتی، همچنین مناظر در مناطق تخریب شده و مناطق با کیفیت بالا، در مناطقی که به عنوان زیبایی برجسته شناخته می‌شوند و همچنین مناطق روزمره. کنوانسیون اروپایی منظر با ارائه تعریفی گسترده از منظر، آن را نه محیط و نه یک شی، بلکه حاصل تعامل متقابل میان انسان و محیط تعریف می‌کند (Menatti, 2017). در این تعریف ادراک انسان نکته کلیدی است که بدون آن منظر مفهوم خود را از دست می‌دهد (CoE, 2018). ماده ۵ این کنوانسیون بر لزوم مشارکت فعال مردم در تعریف و اجرای سیاست‌های منظر تأکید می‌کند. این مشارکت، سنگ بنای تبدیل منظر از یک کالای عمومی به یک حق است. به بیان دیگر، کنوانسیون منظر اروپا، منظر را به حوزه دموکراسی فضایی و حقوق شهروندی پیوند می‌زند. علاوه بر کنوانسیون اروپایی منظر، اشارات کوچکی از این مفهوم در میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با عنوان حق مشارکت در زندگی فرهنگی دیده می‌شود. همچنین در اعلامیه ریو، حق بر محیط زیست سالم که مرتبط با مفهوم حق به منظر است، قابل استنباط است.

حق به منظر در ایران

در طول تاریخ کهن سرزمین ایران قوانین اغلب غیر مدون و مبتنی بر فرامین شاهان، عرف و آموزه‌های دینی، اخلاقی و انسانی بودند. آنچه پیشینیان از قلب تاریخ به یادگار گذاشته‌اند، نشان‌دهنده مفاهیمی مانند حفظ آب و خاک و طبیعت، احترام به نیروهای طبیعی و پاک دانستن آنهاست. این مفاهیم نمایانگر ارتباط عمیق انسان گذشته با طبیعت و محیط پیرامون و به شکلی توجه به حق به منظر در فرهنگ ایرانی است. پس از ورود اسلام، نظام حقوقی توجه بیشتری به مفاهیم حقوق فردی و حقوق جمعی نشان داد. در معماری و منظر دوران اسلامی همواره اصولی چون حفظ حریم، همسازی با اقلیم، توجه به انسان در طراحی و... وجود داشته‌اند که رد پای از توجه به

به رسمیت می‌شناسد. هسته اصلی این کنوانسیون بر سه رکن محافظت، مدیریت و برنامه‌ریزی منظر در چهارچوب توسعه پایدار استوار است (Menatti, 2017). اگرچه این کنوانسیون به طور مستقیم عبارت حق بر منظر را به کار نمی‌برد، اما در سرتاسر آن این مفهوم بصورت ضمنی جریان دارد. این سند، منظر را به عنوان جزئی اساسی از محیط زندگی و اثرگذار بر رفاه فردی و اجتماعی و کیفیت زندگی بر می‌شمارد (Déjeant-Pons and Moller, 2018). همچنین این سند بر ضرورت مشارکت عمومی در تعریف و اجرای سیاست‌های منظر تأکید دارد. بنابراین حق مشارکت در تعریف و اجرای سیاست‌های منظر با ایجاد رویه‌هایی برای مشارکت عمومی مردم، مقامات و سایر ذینفعان و همچنین راهنماهای اجرایی در راستای مشارکت دو طرفه از دیگر بخش‌های مهم مورد اشاره در این سند است. علاوه بر این در این سند، منظر به عنوان یک منبع مشترک معرفی شده است که همگان در قبال آن مسئولیت دارند. بنابراین بدیهی است که افراد حق تعیین سرنوشت محیط اطراف خود را داشته و دولت‌ها نیز متعهد به افزایش آگاهی در جامعه، سازمان‌ها و مقامات داشته و به این طریق بر این مسئولیت همگانی اهتمام می‌ورزند (European Landscape Convention and Reference Documents, 2008). همچنین همکاری‌های فرامرزی، برای مناطقی که مرزهای سیاسی و سرزمینی را در می‌نوردند به عنوان راهکاری مهم در این سند ارائه شده است، چراکه منظر در سطوح مختلف عمل کرده و در نظر گرفتن آن تنها در محدوده مرزهای سیاسی یک سرزمین به شکست این سیاست‌ها منتهی خواهد شد و نیازمند اقدامی مشترک ورای مرزهای سرزمینی است (همان). به این ترتیب در حالی که این معاهده از حق به منظر نامی نمی‌برد، با ارائه تعریفی تازه از منظر، زمینه‌های توسعه و گسترش این مفهوم را به خوبی فراهم آورده است.

کنوانسیون اروپایی منظر: تغییر پارادایم از زیبایی‌شناسی به حقی بشری

پیش از آنکه سازمان جهانی یونسکو در توافق میراث جهانی در دهه ۹۰ میلادی از عبارت منظر فرهنگی استفاده کند، قوانین ابتدایی منظر تنها زیبایی و مشخصات را به رسمیت می‌شناخت، اما پس از آن بعد ناملموس منظر و در حقیقت «انسان» بود که در ارتباط با منظر به رسمیت شناخته شد (Strecker, 2012). کنوانسیون اروپایی منظر در مقدمه خود اشاره می‌کند

باشند (قانون به‌لحاظ محتوا)، و یا زیرساخت‌های حقوقی و سازوکارهای عملکردی و اجرایی درستی برای آنها وجود نداشته باشد (رویه‌های اجرایی و عملکردی) توسعه و برنامه‌ریزی به‌درستی اتفاق نخواهد افتاد (خجسته‌فر، برک‌پور، ۱۴۰۳؛ کاظمیان، معصومی‌فر ۱۳۹۷). وجود قوانین کارآمد در منظر و سازوکارهای اجرایی متناسب اهمیت به سزایی در رفاه و کیفیت زندگی افراد استفاده‌کننده از منظر خواهد داشت.

زمانی که از محتوای قوانین صحبت به میان می‌آید، مسئله مورد پرسش اصلی این است که قانون چه چیزی را به‌لحاظ محتوا در بر می‌گیرد؟ و هنگامی که بحث بر سر رویه باشد، صحبت چگونگی اجرا و پیاده‌سازی قانون مطرح است. قوانین بر اساس هدف نگاشته شدن، محتوای متفاوتی دارند. قوانین مالکیت به‌لحاظ محتوا، کلیات و جزئیات روابط مابین دو و یا چند طرف ذی نفع در ارتباط با مالکیت، تصرف و انتفاع در مایملک را تشریح می‌کنند، قوانین مربوط به خانواده، سازوکارهای حمایتی قانونی در راستای تنظیم روابط خانواده است، قانون کار به مناسبات میان کارگر، مؤسسات استخدام‌کننده و دولت می‌پردازد. و قوانین مربوط به منظر و شهر به تنظیم و برقراری تعادل میان نیازهای فضایی افراد و سازوکارهای اجرایی فضایی می‌پردازند. قوانین فضایی بر مبنای حوزه فضایی مورد بررسی نیز به‌لحاظ محتوا متفاوتند. قوانین شهری به تنظیم و برقراری تعادل میان نیازهای شهروندان و سازوکارهای اجرایی می‌پردازند (ابراهیمی و همکاران ۱۴۰۱؛ حبیبی و امیری ۱۳۹۴؛ حبیب نژاد و خسروی ۱۴۰۱؛ کامیارراد، کامیار و کامیارراد ۱۴۰۱؛ متقی، طلا و سپهر ۱۳۹۹؛ اشتیاقی و شارع‌پور ۱۳۹۹؛ کتابچی و ولی بیگی ۱۳۹۹)، این در حالی است که قوانین مربوط به منظر در عین وجود حوزه‌های همپوشان موارد متفاوتی را در بر می‌گیرند.

منظر با ابعاد فرهنگی و هویتی پیوندی ناگسستنی دارد از این جهت که منظر به عنوان ظرف زندگی روزمره، حامل خاطرات و هویت مکانی بوده و عاملی مهم در شکل دادن به هویت افراد و ایجاد هویت جمعی است (Nora 1989). از سوی دیگر بعد زیست‌محیطی منظر بعدی ذاتی و ماهوی در این پدیده محسوب می‌شود. بنابراین، حق بر محیط زیست سالم به عنوان جزئی تفکیک‌ناپذیر از حق بر منظر تلقی می‌شود. و درنهایت با وارد شدن مفهوم ادراک مخاطبین و اصل مشارکت به منظر بعد دموکراتیک حق به منظر به رسمیت شناخته شد،

مفهوم حق به منظر را در خود دارند. اما قانون‌گذاری به صورت مدون تا پیش از تصویب قانون اساسی در دوران مشروطه اتفاق نیفتاد. در این دوران قوانینی چون قوانین مدنی، کیفری و تجاری نگاشته شدند، اما هنوز منظر و محیط زیست به صورت موضوعی مستقل به این اسناد وارد نشده بودند. پس از آن با شکل‌گیری سازمان برنامه و بودجه و توسعه بیشتر شهرنشینی، قوانینی مرتبط با شهر و منظر شهری به‌مرور پدید آمدند، به عنوان مثال قانون حفظ آثار ملی، قانون صید و شکار و قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست. گرچه این قوانین به‌طور کلی رویکرد انتفاع از محیط زیست و نگاه ابزاری به آن را داشتند، اما زمینه‌ساز به رسمیت شناخته شدن حق بهره‌مندی از محیط زیست برای انسان بودند. زمینه‌های توسعه بیشتر قوانین مربوط به منظر پس از تدوین و تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ایجاد شد. قوانینی چون قوانین مربوط به زمین‌خواری^۲، قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها، حمایت از احیا و مدیریت تالاب‌های کشور و حفاظت از خاک و ... از جمله قوانینی بودند که در طی سالیان در ارتباط با تنظیم ارتباط انسان با محیط و منظر نوشته شده‌اند. همچنین در اسنادی چون «قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست» و «قانون حفظ آثار ملی» حق به منظر به شکل حوزه‌های جدا از هم و منفک و نه حقی یکپارچه و همبسته مورد توجه قرار گرفته‌اند. به رغم سابقه طولانی حساسیت به زیبایی و هماهنگی در فرهنگ و هنر ایرانی و به رغم پیوستن ایران به برخی کنوانسیون‌های مهم بین‌المللی، مانند کنوانسیون میراث جهانی یونسکو، جنسی از توجه به این حق نشان داده شده است، اما قوانین مدون مربوط به حق به منظر به‌طور صریح تعریف نشده و همچنان در نظام حقوقی ایران غایب‌اند.

چهارچوب نظری پژوهش: ابعاد محتوایی و رویه‌ای حق بر منظر

قوانین شهری کارآمد، پایه برنامه‌ریزی و توسعه شهری مؤثر و پایدار محسوب شده و توسعه متناسب فضایی، اجتماعی، اقتصادی و زیستی را هموار می‌کنند و تعادلی را میان نیازهای عموم افراد و چهارچوب‌های عملی و اقدامات نهادهای اجرایی فراهم می‌آورند و قوانین ناکارآمد موجب تأمین منافع گروه خاص و به حاشیه راندن اقشار کم‌صدا شده و بر نابرابری‌های قدرت می‌افزایند. در شرایطی که قوانین به‌درستی تدوین نشده

Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, 1998). این کنوانسیون بر سه رکن اصل ۱۰ اعلامیه ریو مبنی بر دسترسی به اطلاعات زیست محیطی، مشارکت در تصمیم‌گیری و دسترسی به عدالت در مسائل زیست‌محیطی استوار است. کنوانسیون اروپایی منظر از این حیث دنباله‌ای از کنوانسیون آرهوس محسوب می‌شود. با این تفاوت که کنوانسیون آرهوس یک پله قدم را فراتر گذاشته و به تعریف سازوکارهای قانونی برای پیگیری قضایی و بازبینی فرایندها پرداخته که پیشرفتی در ارتباط با تصمیمات عمومی بوده و با سوء استفاده از قدرت مقابله می‌کند (Strecker 2016).

سه اصل کنوانسیون آرهوس در راستای محافظت از رویه‌های عملی و اجرایی در ارتباط با محیط و حق به منظر هستند. ۶ ماده از ۲۲ ماده کنوانسیون آرهوس به شرح چگونگی مراقبت از رویه‌های اجرایی در محیط و منظر می‌پردازد. بر طبق این سند، در ماده ۴ و ۵ دسترسی و چگونگی جمع‌آوری و توزیع اطلاعات محیطی مورد توجه قرار گرفته است. مواد ۶ الی ۸ این کنوانسیون در ارتباط با مشارکت عمومی در تصمیم‌گیری‌ها بوده و ماده ۹ این کنوانسیون در ارتباط با دسترسی به عدالت است. این مواد و بندهای قانونی در راستای افزایش پاسخگویی و شفافیت در تصمیم‌گیری‌ها و تقویت حمایت عمومی از تصمیمات مربوط به محیط زیست و تشویق آگاهی عمومی گسترده و توسعه پایدار نوشته شده‌اند (Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, 1998). در ارتباط با رویه‌های عملکردی، کاظمیان و معصومی‌فر (۱۳۹۷) نیز در پژوهش خود از میان مهم‌ترین شاخص‌های اثربخشی عملکردی وضوح قانونی، شفافیت و کارایی فرایندها و دسترس پذیری قوانین را بر می‌شمارند. قابل درک بودن قوانین برای همگان، وجود مرزهای مشخص میان نقش‌ها و مسئولیت‌های نهادها و عدم پراکندگی و هم پوشانی که موجب سردرگمی و ابهام می‌شود و جست‌وجو پذیری و در دسترس بودن قوانین برای همگان و شفافیت در فرایندها در حفاظت از رویه‌های اجرایی قوانین اهمیت بسیاری دارد. با توجه به مطالعات انجام شده، چهارچوب این پژوهش در بعد محتوایی با آراء اگوز، مخزومی و پانگتی تحت عنوان منظر به عنوان حقی بشری، فرهنگی و محیط زیستی و در بعد رویه‌ای بر مبنای سه اصل

از این رو حق مردم در تصمیم‌گیری‌هایی که بر منظر زندگی‌شان تأثیر می‌گذارد بعدی دیگر در حق به منظر محسوب می‌شود. استرکر، در بیان محتوای حق به منظر آن را به حق بر محیط سالم تعریف می‌کند (Strecker 2016). او همچنین در بررسی حق به منظر، علاوه بر ابعاد ماهوی و رویه‌ای، بعد جمعی^۲ در مسئله حق به منظر را بعدی نوظهور و از مهم‌ترین ابعاد آن دانسته است. این مفهوم مورد تأکید کنوانسیون اروپایی منظر و متناظر با مفهوم مشارکت به عنوان یک اصل اساسی می‌باشد. همچنین، اگوز مخزومی و پانگتی (۲۰۱۶) در ارتباط با ماهیت جامع حق به منظر، چهارچوب مفهومی جامعی برای مسئله حق به منظر ارائه داده‌اند. این چهارچوب با تعریف حق به منظر در سه حوزه حقوق بنیادین، حقوق فرهنگی و حقوق محیط زیست، هر بخش را به دسته‌های فرعی تری تقسیم کرده‌اند این دسته‌ها مؤلفه‌های تابعه این حق را تشکیل می‌دهند. سه حوزه یاد شده سه ستون اصلی چهارچوب این پژوهش برای بررسی بعد محتوایی حق به منظر در اسناد قانونی ایران را تشکیل می‌دهند.

از سوی دیگر، پیگیری بعد رویه‌ای حق به منظر سرخ را به اولین اشارات رسمی حقوق بشری مربوط به منظر که برای اولین بار در نیمه دوم قرن بیستم در اعلامیه استکهلم در سال ۱۹۷۲ اتفاق افتاد و موجب به رسمیت شناخته شدن این حق شد می‌رساند (Declaration of the United Nations, Conference on the Human Environment, 1972). در مقدمه این بیانیه در ارتباط با حفاظت از محیط اشاره شده است که «حفاظت از محیط زیست برای بهره‌مندی از حقوق اساسی بشر، حتی برای خود حق حیات، ضروری است». سپس در اعلامیه ریو در ارتباط با محیط و توسعه در سال ۱۹۹۲ شکل اشاره تغییر کرده و انسان را در مرکز توسعه پایدار قرار می‌دهد (Rio Declaration on Environment and Development, 1992). اصل ۱ این قانون تصریح می‌کند که «افراد حق دارند از یک زندگی سالم و پر بار در هماهنگی با طبیعت برخوردار باشند». در حالی که دو اعلامیه ذکر شده اسنادهای قانونی و ابزارهای نرم^۴ (غیر الزام آور) هستند (Abbott and Snidal 2000)، اولین معاهده بین‌المللی الزام آور در سال ۱۹۹۸ در کنوانسیون آرهوس در دسترسی به اطلاعات، مشارکت عمومی در تصمیم‌گیری و دسترسی به عدالت در امور زیست‌محیطی نوشته شد (Convention on Access to

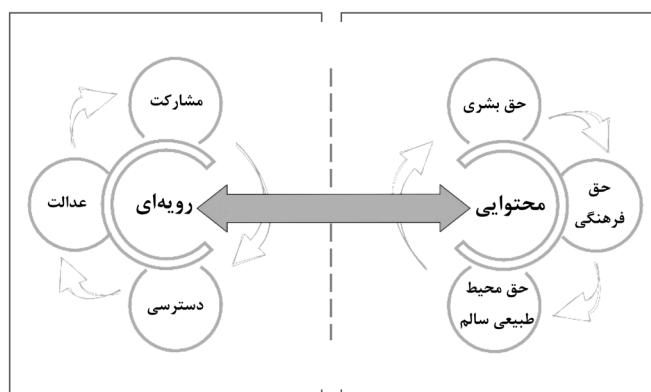
قوانین انتخاب شده با استفاده از چهارچوب ارزیابی ارائه شده در بخش قبل و به روش تحلیل محتوا مورد بررسی عمیق تر قرار گرفتند تا ارتباطات میان این قوانین با مفهوم منظر و حق به منظر شناسایی شود. مطابق «جدول ۱»، ۲۸ قانون مرتبط با هدف این پژوهش شناسایی شده و مورد بررسی قرار گرفته‌اند. برای بررسی هرکدام از قوانین، مفاد آنها مورد خوانش قرار گرفته و بندهای مرتبط شناسایی شدند. پس از استخراج موارد مرتبط و مرتب‌سازی اولیه، بندهای مرتبط با مفهوم حق به منظر در قالب اسناد نوشتاری مجزا به نرم‌افزار At-8 وارد شده و کدگذاری شدند. برای انجام کدگذاری بر مبنای چهارچوب پژوهش، ارتباط بین دو بعد محتوا و روبه و شاخص‌های زیرمجموعه آنها با بندها و مفاد قانونی جست‌وجو شدند. برای سهولت در کدگذاری، شاخص‌ها خلاصه‌سازی شده و یا توسط کلمات اختصاری مشخص شدند. ابعاد، شاخص‌ها، علایم اختصاری و جزئیات ذکر شده در «جدول ۲» مورد اشاره قرار گرفته‌اند. همچنین، «تصویر ۲» نمونه‌ای از کدگذاری انجام شده را نمایش می‌دهد. برای اطمینان از روایی تحقیق ابتدا کدگذاری توسط دو همکار پژوهش انجام شده و برای رسیدن به اجماع بر سر کدگذاری، موارد توافق و عدم توافق با همکار سوم مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت.

«تصویر ۲» نشان‌دهنده کدهای استخراج شده از آیین‌نامه اجرایی ایجاد شهر کودک و نوجوان است. بند ۱ این آیین‌نامه به محافظت از کودکان و نوجوانان در برابر خطرات فیزیکی، مواد سمی و غیرسازگار با محیط زیست، استفاده از نرده‌های محافظ و سطوح نرم اشاره کرده است. این موارد با مسئله سلامت جسمی مرتبط بوده و بنابراین به صورت «محتوا: سلامت» کدگذاری شده

کنوناسیون آرهوس مبنی بر، دسترسی، مشارکت و عدالت تدوین شده است. چهارچوب این پژوهش در «تصویر ۱» قابل مشاهده است. مطابق این چهارچوب در این مطالعه قوانین مرتبط با منظر در دو بعد و ۶ مؤلفه مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ پارادایم در دسته پژوهش‌های ترکیبی و از نوع پژوهش توسعه‌ای است. از میان قوانین ایران که جامعه آماری اصلی این پژوهش جهت گردآوری داده‌ها هستند، قوانینی که مرتبط با منظر و تأکید کننده بر حقی از حقوق افراد و جامعه به منظر باشند هدف این مطالعه هستند. برای دسترسی به لیست قوانین، با مراجعه به سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران^۵ مجموعه قوانین و مقرراتی که در عناوین آنها کلیدواژه‌های مربوط به منظر مانند شهر، منظر، فضا، محیط و زمین بوده‌اند و هم چنین مطابق چهارچوب تعریف شده، کلیدواژه‌های مرتبط با فرهنگ، محیط زیست و افراد و گروه‌ها (زنان، اقلیت‌ها، سالمندان، معلولین، اتباع و...) را دارا بودند استخراج شدند. این قوانین پس از بررسی و خوانش اولیه بر مبنای جامعیت، اهمیت و ارتباط با هدف پژوهش انتخاب شدند. علاوه بر این قوانین، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به عنوان سند بالادستی و پایه‌ای به این لیست اضافه شد. «جدول ۱» لیست قوانین منتخب مورد بررسی در این پژوهش را نشان می‌دهد. آنچه ملاک عمل این پژوهش است آخرین نسخه قوانین با اصلاحات و مصوبات جدید و با حذف موارد منسوخه قانونی است.

تصویر ۱. چهارچوب تحلیل روبه‌ای و محتوایی حق به منظر (تدوین: نگارندگان).

جدول ۱. قوانین منتخب (تدوین: نگارنده).

شماره	عنوان قانون	محتوای مرتبط با حق به منظر	سال تصویب
۱	قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران	قانون جامع و بالادستی دلالت کننده بر مواردی از حقوق افراد نسبت به منظر	۱۳۵۸
۲	قانون شهرداری	شرح وظایف ارگان شهرداری در ایجاد، حفظ، نگهداری و مدیریت مناظر شهری	۱۳۳۴
۳	قانون زمین شهری	ایجاد تأسیسات عمومی و عمرانی و حفاظت از میراث فرهنگی به عنوان موارد استفاده مجاز از زمین‌های شهری	۱۳۶۶
۴	لایحه قانونی حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها	ممنوعیت قطع درختان بدون مجوز، الزام به کاشت جایگزین و جریمه‌های سنگین برای متخلفان	۱۳۵۹
۵	قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب	شرح وظایف سازمان حفاظت محیط زیست در جلوگیری از آلودگی، حفاظت از جانوران وحشی و حفظ تعادل اکولوژیک	۱۳۵۳
۶	قانون حفاظت، احیاء و مدیریت تالاب‌های کشور	ممنوعیت تخریب و آلودگی تالاب‌ها و تعیین نیاز آبی زیست‌محیطی	۱۳۹۶
۷	قانون حفاظت از خاک	جلوگیری از آلودگی و تخریب خاک، پایش کیفیت خاک، و مجازات متخلفان	۱۳۹۸
۸	قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها	راستای ممنوعیت تغییر کاربری اراضی کشاورزی خارج از محدوده شهرها، جریمه‌های مالی و قلع و قمع بناهای غیرمجاز	۱۳۷۴
۹	قانون حفظ آثار ملی	حفاظت از آثار تاریخی و فرهنگی و ممنوعیت تخریب و تعرض به آنها	۱۳۰۹
۱۰	منشور حقوق شهروندی	به رسمیت شناختن حق بر محیط زیست سالم، حق مشارکت در امور شهری و حق دسترسی به اطلاعات	۱۳۹۵
۱۱	سیاست‌های کلی محیط زیست	مدیریت منابع طبیعی، حفظ تنوع زیستی و توسعه پایدار	۱۳۹۴
۱۲	قانون هوای پاک	مقررات کاهش آلودگی هوا، توسعه فضای سبز، ایجاد کمربند سبز و مدیریت گرد و غبار	۱۳۹۶
۱۳	قانون مدیریت پسماندها	ضوابط مدیریت پسماندهای شهری، صنعتی و پزشکی	۱۳۸۳
۱۴	قانون شکار و صید ۱۳۴۶	حفظ و مدیریت حیات وحش، تعیین مناطق حفاظت شده و مجازات شکار غیرمجاز	۱۳۵۳
۱۵	قانون حمایت از حقوق معلولان	مناسب‌سازی معابر و ساختمان‌ها برای افراد دارای معلولیت	۱۳۹۶
۱۶	قانون تصویب کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت	تضمین دسترسی به محیط فیزیکی، اطلاعات و ارتباطات	۱۳۸۷
۱۷	حمایت از احیا، بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری	نوسازی بافت‌های فرسوده با رعایت اصول شهرسازی ایرانی-اسلامی	۱۳۸۹
۱۸	قانون نوسازی و عمران شهری	نوسازی، توسعه و تهیه نقشه‌های جامع شهری	۱۳۴۷
۱۹	قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری	هماهنگی برنامه‌های شهرسازی و ارتقاء معماری ایرانی	۱۳۵۱
۲۰	قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک و نحوه تعیین آنها	نظارت بر حدود و ساخت‌وساز در منظر شهر، روستا و شهرک‌ها	۱۳۸۴
۲۱	قانون اهداف و وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	ایجاد و توسعه تأسیسات فرهنگی در سراسر کشور	۱۳۶۵
۲۲	سیاست‌های کلی آمایش سرزمین	تعیین اصول و راهبردهای کلان برای توزیع متناسب جمعیت و فعالیت‌ها در سطح کشور با تأکید بر توسعه انسانی، وحدت ملی، امنیت و حفظ محیط زیست.	۱۳۹۰
۲۳	سیاست‌ها و ضوابط حاکم بر تبلیغات محیطی	تعیین خط‌مشی‌ها و قواعد ساماندهی تبلیغات محیطی با هدف حفظ ارزش‌های اسلامی، منظر شهری و جلوگیری از آلودگی‌های بصری و روانی	۱۳۸۸
۲۴	مصوبه نقشه مهندسی فرهنگی کشور	شناسایی و معرفی اولویت‌های فرهنگی از جمله سبک زندگی ایرانی-اسلامی، معماری و شهرسازی اسلامی-ایرانی	۱۳۹۱
۲۵	آیین‌نامه اجرایی آزادسازی حریم ساحلی دریای خزر	تعیین مقررات برای بازگشت اراضی ساحلی دریای خزر که تصرف غیرقانونی شده‌اند.	۱۳۸۸
۲۶	سیاست‌ها و راهبردهای ارتقای سلامت زنان	تعریف سلامت زنان و تعیین راهبردها برای تأمین و ارتقای سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی آنان	۱۳۸۶
۲۷	منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران	حقوق زنان در حوزه‌های مختلف از جمله بهره‌مندی از محیط زیست سالم، دسترسی به امکانات ورزشی و فرهنگی ویژه.	۱۳۸۳
۲۸	آیین‌نامه اجرایی ایجاد شهر کودک و نوجوان توسط بخش غیردولتی	تعیین شاخص‌ها و الزامات طراحی فضاهای شهری امن، جذاب و آموزشی برای کودکان	۱۴۰۴

جدول ۲. ابعاد، شاخص‌ها، علایم اختصاری و جزئیات در مرحله کدگذاری (تدوین: نگارنده).

بعد	شاخص	اختصار	جزئیات
محتوا	سلامت جسم و سلامت روحی و روانی	سلامت	آب و هوای پاک، امنیت غذایی، طبیعت در شهر و میراث طبیعی، مکان‌های مقدس، مناظر دیدنی، غنای زیباشناسانه، احساس تعلق و هویت، میراث فرهنگی
	سلامت اجتماعی، اقتصادی و سیاسی	رفاه	عدالت اجتماعی، فرصت‌های برابر اقتصادی و آزادی بیان و در مجموع مؤلفه‌های ناظر بر رفاه و افزایش کیفیت زندگی
	محافظت از فرایندهای طبیعی و ایمن‌سازی اکوسیستم	مافا	زمینی، دریایی، ساحلی، تنوع زیست محیطی
	مدیریت پایدار منابع طبیعی	میم	خاک، آب، هوا و تنوع زیستی
	حقوق بنیادین گروه‌های مختلف (اقلیت و اکثریت)	گروه‌های انسانی	افراد، جوامع، گروه‌های اقلیتی اقتصادی، سیاسی، بومی، دینی، مهاجران و ...
رویه	دسترسی به اطلاعات محیطی	دام	دسترسی به اطلاعات محیطی جمع آوری و توزیع شفاف اطلاعات محیطی
	مشارکت عمومی در تصمیم‌گیری	معت	مشارکت در طول آماده‌سازی قوانین و اسناد هنجاری، در ارتباط با برنامه‌ها، نقشه‌ها و سیاست‌ها و در تصمیمات مربوط به فعالیت‌های خاص
	عدالت در دادخواهی	عدد	دسترسی به فرایند بازبینی در دادگاه قانونی

کدگذاری شده است. تکرار کد «گروه‌های انسانی» در تمامی بندها به دلیل دلالت مستقیم قانون بر کودکان به عنوان یک گروه انسانی نیازمند توجه بوده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این مرحله و پس از پایان کدگذاری مضامین قانونی، هرکدام

است. تناسب تجهیزات و فضاها در همین بند ناظر بر افزایش کیفیت زندگی بوده و بنابراین به شکل «محتوا: رفاه» کدگذاری شده است. بند ۶ این آیین‌نامه به کاهش آلاینده‌ها و استفاده مسئولانه از منابع طبیعی و بازیافت اشاره داشته بنابراین کد محتوا: مافا را دریافت کرده است. همچنین این بند، به مدیریت مصرف انرژی و آب اشاره دارد، بنابراین به صورت «محتوا: میم»

The screenshot shows the Code Forest software interface. The main window displays a list of codes (D 1: 9) to (D 23: 21) with their corresponding descriptions. The right sidebar shows a search bar and a list of codes. The bottom status bar indicates 'ATLAS.h' and '90%' zoom.

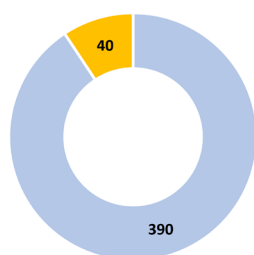
تصویر ۲. نمونه‌ای از یک سند کدگذاری شده (مأخذ: نگارندگان).

محتوایی حق به منظر قرار می‌گیرند. این نمودار نشان می‌دهد که توجه به مدیریت پایدار منابع طبیعی از اولویت‌های قوانین نبوده و از کم تکرارترین شاخص‌ها در بعد محتوایی در مجموع قوانین بوده است. همچنین در بعد رویه‌ای حق به منظر، تفاوت چندانی میان سهم شاخص‌ها وجود ندارد و تقریباً به یک اندازه در تمامی قوانین مورد بی‌توجهی قرار گرفته‌اند. نمودار شماره ۲ میزان توجه قوانین به ابعاد محتوایی و رویه‌ای را در مقایسه با هم در مجموع قوانین نمایش می‌دهد. نیروگذاری اصلی قوانین بر روی محتوای حق به منظر از مقایسه تکرار ۱۰ برابری شاخص‌های محتوایی نسبت به شاخص‌های رویه‌ای هویداست. «جدول ۳»، شامل ۳ دسته اطلاعات در ارتباط با قوانین است، که شامل فراوانی، امتیاز و درصد می‌باشد. دسته فراوانی بر میزان فراوانی تکرار هر شاخص و مجموع فراوانی تکرار شاخص‌ها در هر قانون به تفکیک اشاره دارد. اما میزان فراوانی مجموع شاخص‌ها، معیار مناسبی برای سنجش میزان حساسیت قانون در ارتباط با حق به منظر نمی‌باشد. چراکه ممکن است تنها یک شاخص به تعداد زیاد تکرار شده باشد، اما برای انطباق، تعداد شاخص‌های حاضر ملاک سنجش است. بنابراین در راستای دستیابی به معیار درست برای سنجش، به ازای وجود هر شاخص بدون توجه به فراوانی تکرار آن در هر قانون، یک امتیاز و در صورت غیبت شاخص امتیاز ۰ به آن اختصاص داده شد. به این ترتیب امتیاز هر قانون بر مبنای میزان توجه و حساسیت به حق به منظر از ۱ تا ۸ متغیر است. به دلیل اینکه قوانین منتخب قوانینی هستند که در ابتدا با

از اسناد بر اساس فراوانی شاخص‌های مرتبط با ابعاد محتوایی و رویه‌ای حق به منظر مورد بررسی و امتیاز دهی قرار گرفتند. همچنین ماهیت کلی قوانین ایران در ارتباط با حق به منظر مورد ارزیابی قرار گرفت. شاخص‌ها بر اساس دو معیار مورد بررسی قرار گرفتند. این دو معیار فراوانی تکرار شاخص‌ها و امتیاز وجود شاخص‌ها در قوانین بوده است. هر چه فراوانی وجود یک شاخص در قانونی بیشتر باشد، نشان‌دهنده تمرکز قانون بر شاخص مورد نظر است و هر چه تعداد شاخص‌های مشمول در یک قانون از میان ۸ شاخص بیشتر باشد آن قانون از جامعیت و حساسیت بیشتری نسبت به مسئله حق به منظر برخوردار خواهد بود. نتایج حاصله، علاوه بر ارائه تحلیل قانون به قانون، کلیه قوانین را به صورت یکجا مانند بدنه‌ای واحد بر مبنای میزان دلالت بر مفهوم حق به منظر تحلیل می‌کند. در تحلیل هر قانون میزان حساسیت آنها به مفهوم حق به منظر که با امتیاز حساسیت مشخص شده است نشان داده و در تحلیل یکپارچه قوانین، نیروگذاری اصلی بدنه قانونی ایران مشخص شده است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل‌ها در قالب نمودارها و جداول در ادامه بحث ارائه شده است.

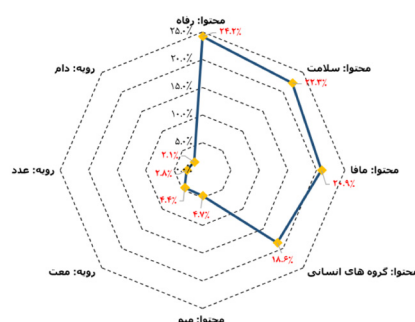
«نمودار ۱» فراوانی شاخص‌های سنجش مفهوم حق به منظر را به تفکیک هر شاخص در مجموع اسناد قانونی ایران نمایش می‌دهد. همانطور که دیده می‌شود، در بعد محتوایی شاخص رفاه با ۲۴ درصد در رتبه اول و سپس سلامت و محافظت از فرایندهای طبیعی و ایمن‌سازی اکوسیستم با ۲۲ و ۲۰ درصد در رتبه‌های بعدی از پرتکرارترین شاخص‌های بعد

مقایسه نرخ تکرار شاخص‌های حق به منظر در مجموع ۲۸ قانون

■ مجموع ۵ شاخص محتوایی
■ مجموع ۳ شاخص رویه‌ای

نمودار ۲. سهم فراوانی شاخص‌های محتوایی و رویه‌ای در مجموع اسناد و قوانین منتخب، (تدوین: نگارندگان).

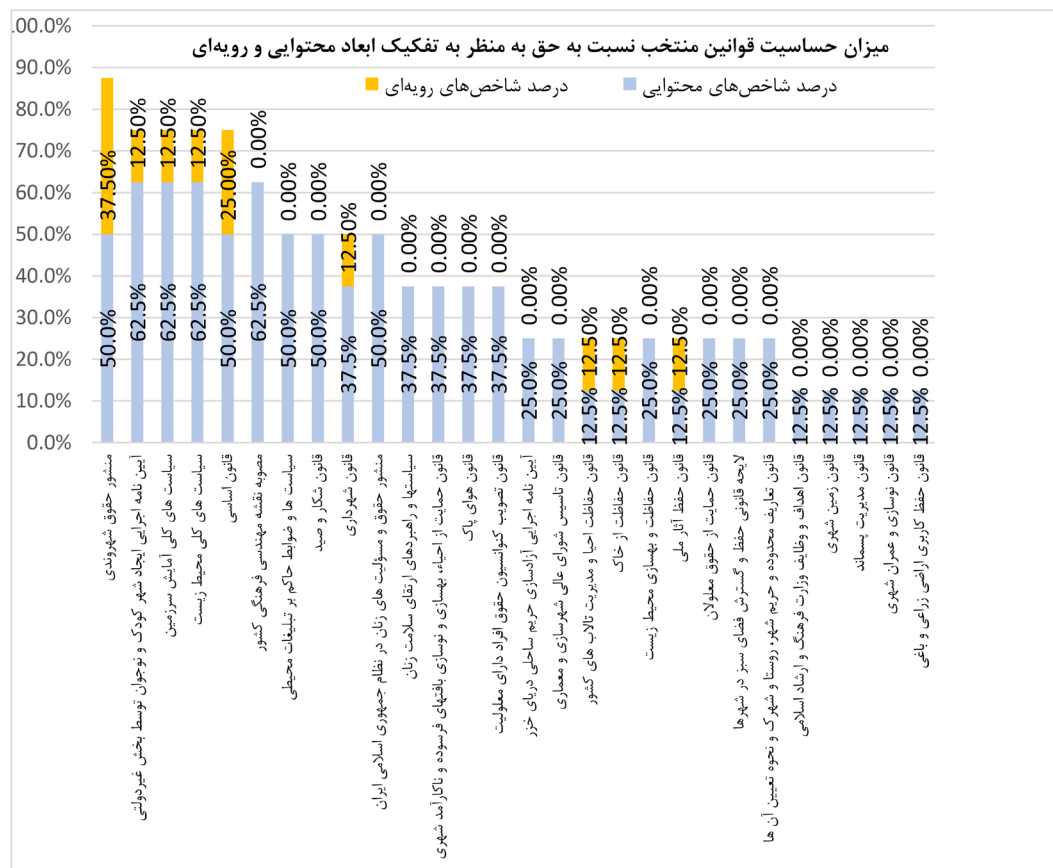

نمودار ۱. مقایسه درصد تکرار شاخص‌های حق به منظر در مجموع قوانین، (تدوین: نگارندگان).

شاخص غایب در این منشور، شاخص مدیریت پایدار منابع طبیعی است. همچنین قانون اساسی جمهوری اسلامی به ۶ شاخص از ۸ شاخص پرداخته و ۲ شاخص مدیریت پایدار منابع طبیعی و دسترسی به اطلاعات محیطی را مد نظر قرار نداده است. ۵ قانون از قوانین منتخب مورد بررسی که شامل قانون زمین شهری، مدیریت پسماند، قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغی، قانون نوسازی و عمران شهری و قانون اهداف و وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است، تنها به یک شاخص پرداخته‌اند و ۷ شاخص دیگر در میان این اسناد غایب‌اند. این مسئله که منجر به کم شدن میزان حساسیت و تک بعدی بودن شده است و این قوانین را در موضع ضعف قرار می‌دهد.^۶ در مقایسه فراوانی شاخص‌ها در میان قوانین، قانون تصویب کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت بیشترین فراوانی را در دو شاخص گروه‌های انسانی و رفاه داشته و قوانین مدیریت پسماند، قانون زمین شهری و قانون اهداف و وظایف

مفهوم حق به منظر ارتباط داشتند، حداقل یکی از شاخص‌ها را در خود داشته‌اند، بنابراین در میان قوانین، قانونی که امتیاز از نظر میزان توجه به حق به منظر دریافت کند وجود ندارد. مطابق «جدول ۳»، دسته امتیاز، رتبه عددی سطح پوشش و انطباق با حق به منظر را نشان می‌دهد و در نهایت پس از امتیازدهی، میزان حساسات قوانین به درصد مشخص شد. دسته حساسیت نسبت به حق به منظر به دسته نام برده اشاره دارد. همچنین «نمودار ۳» مقایسه‌ای از سهم ابعاد رویه‌ای و محتوایی حق به منظر به تفکیک در هر قانون ارائه می‌دهد. مطابق «جدول ۳»، از میان قوانین منتخب، قانونی که هر ۸ شاخص را در خود داشته باشد وجود ندارد. از حیث انطباق، منشور حقوق شهروندی که به لحاظ قانونی سندی غیرالزام‌آور محسوب می‌شود، با بیشترین حساسیت، ۷ شاخص از ۸ شاخص را دارا بوده و با درصد حساسیت ۸۷/۵، منطبق‌ترین و حساس‌ترین قانون نسبت به حق به منظر محسوب می‌شود.

نمودار ۳. مقایسه سهم ابعاد رویه‌ای و محتوایی حق به منظر به تفکیک در هر قانون (تدوین: نگارندگان).

جدول ۳. ماتریس فراوانی، امتیاز و درصد حساسیت قوانین به مفهوم حق به منظر (تدوین: نگارندگان).

قانون	رویه: دام	رویه: عدد	رویه: مدت	محتوا: رفاه	محتوا: سلامت	محتوا: گروه‌های انسانی	محتوا: مافا	محتوا: مهم	مجموع فراوانی	امتیاز شاخص‌های محتوایی	امتیاز شاخص‌های رویه‌ای	جمع کل امتیازها	درصد شاخص‌های محتوایی	درصد شاخص‌های رویه‌ای	حساسیت نسبت به حق به منظر
آیین‌نامه اجرایی ایجاد شهر کودک و نوجوان توسط بخش غیردولتی	-	-	۲	۵	۳	۹	۱	۱	۲۱	۵	۱	۶	۶۲٫۵٪	۱۲٫۵٪	۷۵٫۰٪
آیین‌نامه اجرایی آزادسازی حریم ساحلی دریای خزر	-	-	-	۱	-	-	-	۱	۲	۲	۰	۲	۲۵٫۰٪	۰٫۰٪	۲۵٫۰٪
سیاست‌ها و ضوابط حاکم بر تبلیغات محیطی	-	-	-	۱	۷	۱	۱	-	۱۰	۴	۰	۴	۵۰٫۰٪	۰٫۰٪	۵۰٫۰٪
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین	-	-	۳	۴	۷	۳	۱	۱	۱۹	۵	۱	۶	۶۲٫۵٪	۱۲٫۵٪	۷۵٫۰٪
سیاست‌های کلی محیط زیست	-	-	۱	۲	۴	۱	۱۱	۱۲	۳۱	۵	۱	۶	۶۲٫۵٪	۱۲٫۵٪	۷۵٫۰٪
سیاست‌ها و راهبردهای ارتقای سلامت زنان	-	-	-	۲	۳	۶	-	-	۱۱	۳	۰	۳	۳۷٫۵٪	۰٫۰٪	۳۷٫۵٪
قانون اهداف و وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	-	-	-	۱	-	-	-	-	۱	۱	۰	۱	۱۲٫۵٪	۰٫۰٪	۱۲٫۵٪
قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری	-	-	-	۱	۳	-	-	-	۴	۲	۰	۲	۲۵٫۰٪	۰٫۰٪	۲۵٫۰٪
قانون حفاظت احیا و مدیریت تالاب‌های کشور	۱	-	-	-	-	-	۵	-	۵	۱	۱	۲	۱۲٫۵٪	۱۲٫۵٪	۲۵٫۰٪
قانون حفاظت از خاک	-	۱	-	-	-	-	۱۷	-	۱۸	۱	۱	۲	۱۲٫۵٪	۱۲٫۵٪	۲۵٫۰٪
قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست	-	-	-	-	۳	-	۱۲	-	۱۵	۲	-	۲	۲۵٫۰٪	۰٫۰٪	۲۵٫۰٪
قانون حفظ آثار ملی	۱	-	-	-	۵	-	-	-	۶	۱	۱	۲	۱۲٫۵٪	۱۲٫۵٪	۲۵٫۰٪
قانون حمایت از احیاء، بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری	-	-	-	۱	۱	۱	-	-	۳	۳	۰	۳	۳۷٫۵٪	۰٫۰٪	۳۷٫۵٪
قانون حمایت از حقوق معلولان	-	-	-	۶	-	۷	-	-	۱۳	۲	۰	۲	۲۵٫۰٪	۰٫۰٪	۲۵٫۰٪
قانون زمین شهری	-	-	-	-	۱	-	-	-	۱	۱	۰	۱	۱۲٫۵٪	۰٫۰٪	۱۲٫۵٪
قانون شکار و صید	-	-	-	-	۱	۱	۲۳	۲	۲۷	۴	۰۰	۴	۵۰٫۰٪	۰٫۰٪	۵۰٫۰٪
قانون شهرداری	۱	-	-	۱۲	۱۱	۳	-	-	۲۶	۳	۱	۴	۳۷٫۵٪	۱۲٫۵٪	۵۰٫۰٪
قانون مدیریت پسماند	-	-	-	-	۱	-	-	-	۱	۱	۰	۱	۱۲٫۵٪	۰٫۰٪	۱۲٫۵٪
قانون نوسازی و عمران شهری	-	-	-	۲	-	-	-	-	۲	۱	۰	۱	۱۲٫۵٪	۰٫۰٪	۱۲٫۵٪
قانون هوای پاک	-	-	-	-	۳	-	۴	۲	۹	۳	۰	۳	۳۷٫۵٪	۰٫۰٪	۳۷٫۵٪
لایحه قانونی حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها	-	-	-	-	۳	-	۷	-	۱۰	۲	۰	۲	۲۵٫۰٪	۰٫۰٪	۲۵٫۰٪
مصوبه نقشه مهندسی فرهنگی کشور	-	-	-	۳	۱۲	۶	۳	۱	۲۵	۵	۰۰	۵	۶۲٫۵٪	۰٫۰٪	۶۲٫۵٪
منشور حقوق شهروندی	۶	۸	۱۱	۲۲	۱۲	۵	۳	-	۶۷	۴	۳	۷	۵۰٫۰٪	۳۷٫۵٪	۸۷٫۵٪
منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران	-	-	-	۱	۳	۴	۱	-	۹	۴	۰	۴	۵۰٫۰٪	۰٫۰٪	۵۰٫۰٪
قانون تصویب کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت	-	-	-	۲۷	۷	۳۰	-	-	۶۴	۳	۰	۳	۳۷٫۵٪	۰٫۰٪	۳۷٫۵٪
قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغی	-	-	-	-	۲	-	-	-	۲	۱	۰	۱	۱۲٫۵٪	۰٫۰٪	۱۲٫۵٪
قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک و نحوه تعیین آنها	-	-	-	-	۱	۱	-	-	۲	۲	۰	۲	۲۵٫۰٪	۰٫۰٪	۲۵٫۰٪
قانون اساسی	-	۳	۲	۱۲	۴	۲	۱	-	۲۴	۴	۲	۶	۵۰٫۰٪	۲۵٫۰٪	۷۵٫۰٪

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تنها ۱ تکرار از یک شاخص را در متن خود دارند. این در حالی است که تعدادی از قوانین تک بعدی، فراوانی زیادی در تک شاخص مورد پوشش خود دارند. به عنوان مثال قانون حفاظت از خاک ۱۷ بار و قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست ۱۲ بار و قانون صید و شکار ۲۳ بار شاخص محافظت از فرایندهای طبیعی و ایمن‌سازی سلامت اکوسیستم را هدف قرار داده است. این میزان از فراوانی نشانگر تمرکز این اسناد بر این اقدامات مراقبتی و محافظتی از محیط زیست است، در حالی که سند سیاست‌های کلی محیط زیست، تنها سندی است که با ۱۲ تکرار از شاخص مدیریت پایدار منابع طبیعی اهمیت این مفهوم را مد نظر قرار داده و مدیریت و برنامه‌ریزی پایدار را مقدم بر محافظت دانسته است. قانون شهرداری، منشور حقوق شهروندی و مصوبه نقشه مهندسی فرهنگی کشور بیشترین فراوانی شاخص سلامت را در بر داشته و قانون تصویب کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت به انضمام منشور حقوق شهروندی بیشتری فراوانی شاخص رفاه را دارا هستند. شاخص‌های رویه‌ای همانطور که پیش‌تر ذکر شد، به‌ندرت در میان قوانین مورد اشاره قرار گرفته‌اند و منشور حقوق شهروندی تنها سندی است که هم‌زمان به هر سه بعد رویه‌ای اشاره کرده است. قانون اساسی با در بر داشتن دو بعد از سه بعد تنها سند دیگری است که اشاراتی را به این بعد انجام داده است. «جدول ۴» حساس‌ترین قوانین را نسبت به شاخص‌های حق به منظر به تفکیک شاخص‌ها بر مبنای فراوانی نشان می‌دهد.

بحث و تحلیل یافته‌ها

بررسی و تحلیل اسناد قانونی ایران با رویکرد حق به منظر بر اساس بعد محتوایی در سه محور اصلی حق بر فرهنگ، حق بر محیط زیست و حقوق بنیادین افراد و گروه‌ها، نشان‌دهنده پوشش پراکنده اما قابل قبولی از مؤلفه‌های این حق است. بررسی‌های صورت گرفته در ارتباط با بعد رویه‌ای، نشان‌دهنده توجه اندک و در برخی موارد بی توجهی کامل به تضمین روندهای اجرایی منظر است. در ادامه به موارد اشاره شده و مغفول و همچنین ضعف‌ها و کاستی‌های موجود در این قوانین که مانع مهمی بر سر راه ایجاد قانونی یکپارچه و مؤثر در ارتباط با حق به منظر در بستر حقوقی و قانونی ایران است، اشاره خواهد شد.

حق بر فرهنگ در زیرمجموعه حق به منظر، بیشترین تمرکز خود را بر حفظ میراث فرهنگی، اهمیت سبک زندگی، هویت و فرهنگ ایرانی-اسلامی گذاشته است. با وجود قوانین متعددی که حوزه فرهنگ را هدف قرار داده‌اند، همچنان قوانینی که به تمامی جنبه‌های سلامت جسمانی، روانی، سیاسی و اقتصادی افراد پرداخته باشند کمتر دیده می‌شود. در میان قوانین، قانون هوای پاک گرچه گام مهمی در جهت عینیت بخشیدن به حوزه سلامت جسمی و روانی حق بر منظر برداشته است، اما ضمانت اجرای آن هنوز به طور کامل عملیاتی نشده‌اند و آلودگی رو به افزایش کلان شهرها شاهی بر این موضوع است. همچنین قانون حفظ آثار ملی، گرچه به حفظ و نگهداری منظر فرهنگی اهتمام دارد، اما این حفاظت شیء محور رویکردی ایستا و متمرکز بر آثار دارد، در حالی که حق به منظر بر فضا و ارتباطات تأکید دارد. بنابراین مفهوم پویای منظر فرهنگی در چارچوب این قانون به خوبی تعریف و حمایت نشده است. در حوزه حق بر محیط طبیعی سالم، قوانین وضع شده مدیریت پایدار منابع طبیعی که ناظر به حفظ کیفیت و سلامت محیط طبیعی برای امروز و آینده کشور و نسل‌های بعدی بوده و نیازمند توجه اساسی است را از قلم انداخته و متمرکز بر چاره جویی‌های موقت هستند. علاوه بر این، مجموعه قوانین مرتبط با منظر به عنوان یک قرارگاه طبیعی، در دو شکل عمومی و اختصاصی به محیط زیست پرداخته‌اند. در شکل عمومی قوانین حفاظت و بهسازی محیط زیست، سیاست‌های کلی محیط زیست، و در شکل اختصاصی اکوسیستم‌های مختلف را به صورت متمرکز هدف قرار داده‌اند. قوانین عمومی محیط زیست بر حفظ، بهسازی و بهره‌برداری متعادل از عناصر طبیعی متمرکز هستند. اما قوانین اختصاصی اکوسیستم را متشکل از جزایری جداگانه و نه سیستمی یکپارچه در نظر گرفته‌اند، مانند تالاب‌ها، فضاها، سبز شهری، خاک، هوا، جانوران و پرندگان و... این قوانین مجزا به موجب ضعف در توجه به فراگیری و یکپارچگی اکوسیستم طبیعی و تقسیم آن به اجزای سازنده و قانون‌گذاری جداگانه گرچه راه چاره موقت و ضروری برای وضع موجود یافته‌اند، اما از توجه به اثرات متقابل مابین اجزای درونی اکوسیستم بر هم غافلند. به عنوان مثالی از بر هم کنش و به هم پیوستگی اکوسیستم، خشک شدن تالاب‌ها، رودخانه‌ها و دریاچه‌های کشور و به خطر افتادن جان گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری متکی بر این اکوسیستم‌ها، آسیب به حقوق ساکنین نزدیک به این منابع آبی، از جمله حق

جدول ۴. شاخص‌ها، حساس‌ترین قوانین نسبت به آنها در اسناد قانونی ایران و حوزه‌های مورد تأکید آنها (تدوین: نگارندگان).

ابعاد حق به منظر	شاخص	تأکید قوانین	قوانین حساس به شاخص
محتوا	سلامت جسمی، سلامت روحی و روانی (سلامت)	* حفظ آثار ملی، بناهای تاریخی و مناظر فرهنگی * کنترل نماسازی، ارتفاع و هماهنگی معماری با بافت * منع تبلیغات مخدوش‌کننده منظر شهری و طبیعی * تأکید بر معماری و شهرسازی اسلامی- ایرانی * زیباسازی و پاکیزگی سیما و منظر شهری * توسعه فرهنگ بهداشت و سلامت	* قانون حفظ آثار ملی * قانون شهرداری * سیاست‌های تبلیغات محیطی * مصوبه نقشه مهندسی فرهنگی کشور
	سلامت اجتماعی، سیاسی و اقتصادی (رفاه)	* حق حیات، کرامت، برابری و کیفیت زندگی * توجه به امنیت، پاکیزگی، جذابیت، خلاقیت، دسترسی و فراگیری * اهمیت توجه به پیشرفت و آبادانی و توسعه همگانی * توجه به دسترسی برابر و عادلانه به امکانات بهداشت و سلامت * توسعه زیرساخت‌ها و رفاه عمومی	* سیاست‌های کلی آمایش سرزمین * قانون شهرداری * منشور حقوق شهروندی * قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک و نحوه تعیین آنها
	محافظت از فرایندهای طبیعی و ایمن‌سازی سلامت اکوسیستم (مافا)	* حفاظت از عناصر طبیعی (هوا، آب، خاک، پوشش گیاهی، حیات وحش) * حفظ و گسترش فضای سبز و چشم‌اندازهای طبیعی * مقابله با بیابان‌زایی و گرد و غبار	* قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست * لایحه حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها * قانون هوای پاک * قانون حفاظت از خاک * قانون مدیریت پسماندها * قانون حفاظت و مدیریت تالاب‌ها
	مدیریت پایدار منابع طبیعی (مپم)	* حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها و منابع طبیعی تجدید شونده * مدیریت جامع، هماهنگ و نظام مند منابع حیاتی (از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) * ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط زیست * تهیه اطلس زیست بوم کشور * مدیریت اکوسیستم‌های حساس و ارزشمند (از قبیل پارک‌های ملی و آثار طبیعی و...) * گسترش اقتصاد سبز * صنعت کم کربن، استفاده از انرژی‌های پاک	* سیاست‌های کلی آمایش سرزمین * سیاست‌های کلی محیط زیست * قانون شکار و صید * قانون هوای پاک
	گروه‌های انسانی	* توجه به نیازهای کودکان و نوجوانان، سالمندان، روستائینان و عشایر، ساکنین مناطق مرزی، ساکنین بافت‌های فرسوده، زنان، معلولان، گروه‌های اقلیتی مذهبی، سیاسی و اجتماعی و...	* آیین‌نامه اجرایی ایجاد شهر کودک و نوجوان توسط بخش غیردولتی * سیاست‌ها و ضوابط حاکم بر تبلیغات محیطی * سیاست‌های کلی آمایش سرزمین * سیاست‌ها و راهبردهای ارتقای سلامت زنان * قانون حمایت از احیاء، بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری * قانون حمایت از حقوق معلولان * منشور حقوق شهروندی
رویه	مشارکت عمومی در تصمیم‌گیری (معت)	* ارتقای مشارکت کودکان و نوجوانان در شکل دهی به شهر دوستدار کودک * تنظیم اثربخش رابطه دولت و مردم و افزایش سازمان‌یافته سهم مردم در امور کشور * حق مشارکت در تعیین سرنوشت * مشارکت مؤثر شهروندان در قالب اتحادیه‌ها، انجمن‌ها و نظام‌های صنفی در سیاست‌گذاری‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و اجرای قانون * حق دسترسی و مشارکت فرهنگی	* سیاست‌های کلی محیط زیست * منشور حقوق شهروندی * آیین‌نامه اجرایی ایجاد شهر کودک و نوجوان توسط بخش غیردولتی * سیاست‌های کلی آمایش سرزمین
	دسترسی به اطلاعات (دام)	* اطلاع‌رسانی شفاف به شهروندان در مورد اطلاعات اقتصادی، فرایند وضع، تغییر و اجرا * سیاست قوانین و مقررات اقتصادی * دسترسی سازمان‌های مردم نهاد به اطلاعات * دسترسی شهروندان به اطلاعات عمومی دستگاه‌ها و نهادها مربوط به ارائه خدمات عمومی * دسترسی به تصمیمات و اقدامات اداری که حقوق و منافع مشروع شهروندان را تحت تأثیر قرار می‌دهند	* منشور حقوق شهروندی
	عدالت در دادخواهی (عدد)	* رسیدگی به امور اداری شهروندان به شکل بی طرفانه * سهولت دسترسی به مراجع تأمین کننده امنیت عمومی در موارد تعرض غیرقانونی به آزادی و امنیت * پاسخگویی مقامات و مأموران اداری و در دسترس بودن * حق دسترسی آزاد و سهل به دادگاه‌های صالح برای دادخواهی شهروندان	* منشور حقوق شهروندی

بر سلامت جسمی، روحی و روانی و سلامت اقتصادی، حق آنان به محافظت پایدار از محیط طبیعی همگی در چرخه‌ای به هم پیوسته و متکی بر هم رفتار می‌کنند. در ارتباط با حقوق بنیادین گروه‌ها و اقشار مختلف در حالی که تمرکز اصلی قانون اساسی بر «ملت» و «امت اسلامی» به عنوان یک کل است، اما حقوق گروه‌های خاص نیز تا حدی به رسمیت شناخته شده است. این قوانین به صورت کلی حق برخورداری از حیات، کرامت انسانی، محیط زندگی سالم، امن و متناسب با نیازهای افراد را مد نظر قرار می‌دهند. بررسی‌ها حاکی از وجود دو نوع نگاه در قوانین است. اولین نوع، از جنس اشاراتی در میان برخی بندهای قانونی در اسناد بالادستی مانند قانون اساسی و منشور حقوق شهروندی بوده و دومین نوع آن وجود سندی اختصاصی که به قشر خاصی پرداخته است می‌باشد. در ارتباط با نوع اول، گروه‌های اقلیت در قوانین مورد توجه‌اند، اما مفهوم جوامع بومی و محلی به شکل بین‌المللی آن در قوانین ایران دیده نمی‌شود. گرچه اشارات مختصری به حقوق آنان، به عنوان مثال حقوق عشایر و یا مناطق مرزی وجود دارد. در عمل اما این جوامع در مدیریت مناظر خود نقش کم‌رنگی دارند. در ارتباط با اسنادی که اختصاصاً به قشری خاص پرداخته باشند می‌توان به حقوق معلولان، حقوق زنان و... اشاره کرد. مسئله شایان توجه این است که این توجه اختصاصی عادلانه نبوده و تمامی گروه‌های ویژه و خاص مد نظر جدی قوانین نیستند. به عنوان مثال سالمندان، اتباع و اقلیت‌های جنسیتی، عشایر، افراد محروم به لحاظ اقتصادی و بسیاری از اقشار نیازمند توجه اسنادی مختص به خود ندارند و یا حتی برخی گروه‌ها اصلاً مورد توجه قوانین نبوده‌اند. سند منشور حقوق شهروندی از جمله اسناد جامعی است که تلاش کرده اکثریت اقشار و موارد را مد نظر قرار دهد، اما موارد مورد اشاره در این سند همانطور که از عنوان آن پیداست، رویکردی کلی، توصیه‌ای و فاقد ضمانت‌های قانونی دارند و اشارات دقیق و فرایندهای اجرایی در آن دیده نمی‌شود. همچنین گروه‌های مورد توجه با وجود اختصاص قوانین منحصر به خود، گرچه به لحاظ محتوایی مورد توجه قرار گرفته‌اند، اما به دلیل کلی‌گویی و همچنین به دلیل وجود موانع متعدد بر سر راه اجرای قوانین وضع شده، مانند عدم شفافیت، ضعف در رویه‌های اجرایی، عدم اتحاد رویه و همسویی در میان سازمان‌های ذی ربط و ضعف در همخوانی قوانین با نیازهای اقشار، در عمل وضعیت بهتری ندارند. در بررسی رویه‌های اجرایی حق به منظر در قوانین

ایران، همانطور که در تحلیل‌ها مشاهده شد، ضعف و فاصله جدی با استاندارد اروپایی آن وجود دارد. مسئله مشارکت عموم در نظر گرفتن منظر به عنوان یک دارایی جمعی که روح اصلی کنوانسیون اروپایی منظر است، در میان قوانین متاخرتر در ایران بیشتر دیده می‌شود. در این زمینه منشور حقوق شهروندی از اسناد پیشرو است که این حق را به رسمیت شناخته است، گرچه این سند الزام آور نیست و افراد همچنان نقش فرعی و حاشیه‌ای در تصمیمات دارند. همچنین برخلاف رویه‌های اروپایی که اطلاعات را ابزار توانمندسازی می‌داند، بررسی قوانین نشان داد که اطلاعات منظر اطلاعاتی عمومی نبوده و به عنوان یک حق در دسترس عموم قرار نمی‌گیرد. همچنین در بحث دسترسی عادلانه به دادخواهی در ایران تنها تخلفات محیط زیستی و ساختمانی قابل شکایت هستند و تخلفات منظر که گسترده‌تر از موارد پوشش داده شده‌اند قابل پیگیری نیستند. از مهم‌ترین دلایلی که وجود این ضعف را توضیح می‌دهد، قدیمی بودن بدنه اصلی بسیاری از قوانین است. مسئله مشارکت، عدالت و دسترسی مسئله نسبتاً جدیدی در ادبیات حقوقی محسوب می‌شود، بنابراین طبیعی است که با وجود اعمال اصلاحات تدریجی، این قوانین همچنان به دلیل قدیمی بودن بدنه اصلی امتیاز کمی را در بعد رویه‌ای دریافت می‌کنند. قوانین داخلی در مجموع به مرور زمان به لحاظ محتوایی و رویه‌ای مورد اصلاح قرار گرفته‌اند اما به دلیل پراکندگی از اثربخشی کمی برخوردارند.

آسیب‌شناسی شکاف موجود جهت نیل به مفهوم حق به منظر در قوانین ایران

ضعف اساسی نظام قانونی ایران در حرکت به سوی حق به منظر، حاصل تعریف اشتباه از رابطه میان ذی نفعان (انسان و منظر) و حقوق و تکالیف آنها نسبت به هم است. قوانین ایران عموماً یک جانبه بوده و در تلاشند تا محیط زیست، فرهنگ و یا افراد را از یک عامل تهدید منحصر به فرد نجات داده یا حفظ کنند، به عنوان مثال طبیعت را از دست عوامل سودجو و طماع و یا فرهنگ را از نفوذ بیگانه و ازمحلال. این در حالی است که مطابق تعریف کنوانسیون منظر اروپا، منظر از ارتباط میان انسان و محیط ساخته می‌شود، هم زمان هم محیط زیست و هم انسان هر دو به عنوان عوامل ذی نفع نیازمند تعریف حدود و مرزهای محافظت و حقوق خود هستند. در حقیقت در نگاه کنوانسیون اروپایی منظر این عوامل هر دو ذی نفع بوده و در

جدول ۱. قوانین منتخب (تدوین: نگارنده).

شماره	عنوان قانون	محتوای مرتبط با حق به منظر	سال تصویب
۱	قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران	قانون جامع و بالادستی دلالت کننده بر مواردی از حقوق افراد نسبت به منظر	۱۳۵۸
۲	قانون شهرداری	شرح وظایف ارگان شهرداری در ایجاد، حفظ، نگهداری و مدیریت مناظر شهری	۱۳۳۴
۳	قانون زمین شهری	ایجاد تأسیسات عمومی و عمرانی و حفاظت از میراث فرهنگی به عنوان موارد استفاده مجاز از زمین‌های شهری	۱۳۶۶
۴	لایحه قانونی حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها	ممنوعیت قطع درختان بدون مجوز، الزام به کاشت جایگزین و جریمه‌های سنگین برای متخلفان	۱۳۵۹
۵	قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب	شرح وظایف سازمان حفاظت محیط زیست در جلوگیری از آلودگی، حفاظت از جانوران وحشی و حفظ تعادل اکولوژیک	۱۳۵۳
۶	قانون حفاظت، احیاء و مدیریت تالاب‌های کشور	ممنوعیت تخریب و آلودگی تالاب‌ها و تعیین نیاز آبی زیست‌محیطی	۱۳۹۶
۷	قانون حفاظت از خاک	جلوگیری از آلودگی و تخریب خاک، پایش کیفیت خاک، و مجازات متخلفان	۱۳۹۸
۸	قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها	راستای ممنوعیت تغییر کاربری اراضی کشاورزی خارج از محدوده شهرها، جریمه‌های مالی و قلع و قمع بناهای غیرمجاز	۱۳۷۴
۹	قانون حفظ آثار ملی	حفاظت از آثار تاریخی و فرهنگی و ممنوعیت تخریب و تعرض به آنها	۱۳۰۹
۱۰	منشور حقوق شهروندی	به رسمیت شناختن حق بر محیط زیست سالم، حق مشارکت در امور شهری و حق دسترسی به اطلاعات	۱۳۹۵
۱۱	سیاست‌های کلی محیط زیست	مدیریت منابع طبیعی، حفظ تنوع زیستی و توسعه پایدار	۱۳۹۴
۱۲	قانون هوای پاک	مقررات کاهش آلودگی هوا، توسعه فضای سبز، ایجاد کمربند سبز و مدیریت گرد و غبار	۱۳۹۶
۱۳	قانون مدیریت پسماندها	ضوابط مدیریت پسماندهای شهری، صنعتی و پزشکی	۱۳۸۳
۱۴	قانون شکار و صید ۱۳۴۶	حفظ و مدیریت حیات وحش، تعیین مناطق حفاظت شده و مجازات شکار غیرمجاز	۱۳۵۳
۱۵	قانون حمایت از حقوق معلولان	مناسب‌سازی معابر و ساختمان‌ها برای افراد دارای معلولیت	۱۳۹۶
۱۶	قانون تصویب کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت	تضمین دسترسی به محیط فیزیکی، اطلاعات و ارتباطات	۱۳۸۷
۱۷	حمایت از احیا، بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری	نوسازی بافت‌های فرسوده با رعایت اصول شهرسازی ایرانی-اسلامی	۱۳۸۹
۱۸	قانون نوسازی و عمران شهری	نوسازی، توسعه و تهیه نقشه‌های جامع شهری	۱۳۴۷
۱۹	قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری	هماهنگی برنامه‌های شهرسازی و ارتقاء معماری ایرانی	۱۳۵۱
۲۰	قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک و نحوه تعیین آنها	نظارت بر حدود و ساخت‌وساز در منظر شهر، روستا و شهرک‌ها	۱۳۸۴
۲۱	قانون اهداف و وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	ایجاد و توسعه تأسیسات فرهنگی در سراسر کشور	۱۳۶۵
۲۲	سیاست‌های کلی آمایش سرزمین	تعیین اصول و راهبردهای کلان برای توزیع متناسب جمعیت و فعالیت‌ها در سطح کشور با تأکید بر توسعه انسانی، وحدت ملی، امنیت و حفظ محیط زیست.	۱۳۹۰
۲۳	سیاست‌ها و ضوابط حاکم بر تبلیغات محیطی	تعیین خط‌مشی‌ها و قواعد ساماندهی تبلیغات محیطی با هدف حفظ ارزش‌های اسلامی، منظر شهری و جلوگیری از آلودگی‌های بصری و روانی	۱۳۸۸
۲۴	مصوبه نقشه مهندسی فرهنگی کشور	شناسایی و معرفی اولویت‌های فرهنگی از جمله سبک زندگی ایرانی-اسلامی، معماری و شهرسازی اسلامی-ایرانی	۱۳۹۱
۲۵	آیین‌نامه اجرایی آزادسازی حریم ساحلی دریای خزر	تعیین مقررات برای بازگشت اراضی ساحلی دریای خزر که تصرف غیرقانونی شده‌اند.	۱۳۸۸
۲۶	سیاست‌ها و راهبردهای ارتقای سلامت زنان	تعریف سلامت زنان و تعیین راهبردها برای تأمین و ارتقای سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی آنان	۱۳۸۶
۲۷	منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران	حقوق زنان در حوزه‌های مختلف از جمله بهره‌مندی از محیط زیست سالم، دسترسی به امکانات ورزشی و فرهنگی ویژه.	۱۳۸۳
۲۸	آیین‌نامه اجرایی ایجاد شهر کودک و نوجوان توسط بخش غیردولتی	تعیین شاخص‌ها و الزامات طراحی فضاهای شهری امن، جذاب و آموزشی برای کودکان	۱۴۰۴

سایر نیازهای متکامل تر انسان به منظر از جمله نیازهای روانی، زیبایی شناسانه، نیازهای مربوط به رفاه و کیفیت زندگی کمتر در قوانین دیده می شوند. «جدول ۵» توصیف وضع موجود نظام قانونی ایران در ارتباط با مفهوم حق به منظر را ارائه می کند.

در حالی که کنوانسیون منظر اروپا با چرخشی از مفهوم مناظر ارزشمند و نیازمند حفاظت به تمامی مناظر ارزشمند و کم ارزش و روزمره موضع خود را نسبت به مناظر تغییر داد، مصادیق مربوط به منظر در نظام حقوقی ایران یا به صورت کلی به مسئله محیط زیست اشاره دارد یا هنوز در بسیاری موارد بر مناظر خاص تمرکز دارند. به طوری که مناظر از بعد فرهنگی، تاریخی (آثار ملی) و یا آثار طبیعی مهم، دارای ارزش و یا نیازمند حفاظت مورد توجه قوانین هستند و مناظر روزمره که شکل دهنده به هویت، معانی و زندگی روزمره افراد هستند، و تأثیر بسزایی بر کیفیت زندگی آنها دارند در قوانین دیده نشده اند. قوانین مربوط به شهر و شهرداری و نقشه های جامع شهری تا حدودی به متناسب سازی نیازهای شهروندان با فضاهای شهری پرداخته اند، اما این اشاره دقیق و عمیق به نیازهای شهروندان و تناسب این نیازها با فضاها مورد تمرکز این قوانین نبوده اند. این قوانین که در مقاطع زمانی مختلف در طول زمان تدوین شده اند، حرکاتی آهسته به سوی به رسمیت شناختن حق به منظر داشته اند اما کمبود قانونی جامع با هدف پرداختن به منظر خلأ مهمی را در وضعیت کنونی نظام قانونی

هم افزایی لحظه به لحظه با هم دیده می شوند. اما در قوانین ایران در بسیاری از حقوق محیط زیستی انسان عامل بهره کشی و سلطه جویی متجاوز است که نیازمند کنترل بوده و طبیعت مورد بهره کشی قرار گرفته است. گرچه بهره برداری انسان از طبیعت نیازمند قوانین درست و جدی است، اما در کنار وضع ممنوعیت ها، حدود و تکالیف، ضروری است که حقوق افراد نیز مورد توجه قرار گیرد. در حال حاضر تأکید قوانین ایران بر تکالیف انسان به بهره برداری و انتفاع به اندازه و با کمترین آسیب به محیط زیست متمرکز بوده، قالبی یک سویه، تبیینی و جبرانی دارند و توجه کمی به حقوق او به محیط زیست نشان می دهند. در حقیقت تعداد اندکی از قوانین از جمله منشور حقوق شهروندی و قانون اساسی و سیاست های کلی محیط زیست اشارات کم رنگی به نیاز انسان به محیط زیست و حقوق انسان به بهره مندی از آن کرده اند. این اشارات مسئولیت های قانونی ارگان ها و همچنین مسئولان را در بهره مندی جوامع انسانی از حق مشترک به محیط زیست و منظر مشخص می کنند و کمبود آنها حقوق جمعی افراد به منظر را در خطر قرار می دهند. به این ترتیب و با اتخاذ رویکردهای تقلیل گرایانه به جای نگاه های کل نگرانه، حق به منظر به سطح سرانه فضای سبز و توسعه کمی آن در شهرها و جلوگیری از قطع درختان و قوانین منفک و موقتی که در راستای کنترل کردن آلودگی گسترده هوای شهرها و مدیریت پسماندها خلاصه شده و

جدول ۵. وضع موجود نظام قانونی ایران در ارتباط با حق به منظر (تدوین: نگارندگان).

جنبه	نتیجه
وضعیت کلی	* عدم وجود تعریف جامع و حق محور از منظر. * حق به منظر به عنوان یک حق واحد و مستقل شناخته نشده است. گرچه مصادیق و اجزای آن در قوانین پراکنده وجود دارد، اما این مفاهیم پراکنده و فاقد چارچوب یکپارچه اند.
پیشرفت کلیدی	* منشور حقوق شهروندی (۱۳۹۵) در راستای به رسمیت شناختن ابعاد محتوایی و روبه ای حق به منظر، بر بعد کمتر توسعه یافته این حق، اهمیت دسترسی به اطلاعات، مشارکت عمومی و عدالت در دادخواهی، برای عموم افراد تأکید می کند.
چالش اصلی	* تعریف اشتباه از رابطه میان انسان و منظر به شکلی که منجر به تعاریف ناقص در توصیف حقوق و مسئولیت های این دو عامل شده است. این رویکرد سبب شکل گیری نگاه سلبی و محدودکننده شامل اعمال ممنوعیت ها و کنترل است تا ایجاد حقوق و تضمین بهره مندی. * رویکردهای جزنگرانه و نبود رویکردهای یکپارچه و پایدار در حفظ و توسعه. * دخالت نهادی و فقدان نهاد متولی واحد به گونه ای که مسئولیت ها بین وزارتخانه ها، سازمان ها و شهرداری ها پراکنده است. * ضعف ضمانت های اجرایی و به رسمیت شناخته نشدن دسترسی به اطلاعات منظر و سازوکارهای دادخواهی در موارد نقض حق به منظر این حق را در موضع انفعال قرار داده است. * سازوکار قانونی برای مشارکت فعال عموم مردم به عنوان ذی نفعان در تصمیم گیری های مربوط به شناسایی، ارزیابی و برنامه ریزی منظر پیش بینی نشده است. * کم توجهی به مناظر روزمره و عادی، تمرکز اصلی قوانین بر مناظر تاریخی یا طبیعی و برجسته است.
جمعیت هدف	* تمرکز اصلی بر ملت به عنوان یک کل است، گرچه تلاش هایی برای رسیدگی به حقوق جوامع کم صدا و گروه های خاص شده است اما همچنان این گروه ها به اندازه کافی مورد توجه واقع نشده اند.

نتیجه گیری

در این مطالعه، تلاش شده است تا بر مبنای چهارچوب پژوهش، به شیوه تطبیقی و با کمک روش تحلیل محتوا تصویری دقیق تر از وضعیت موجود و نحوه بازتاب مفهوم حق بر منظر در نظام حقوقی ایران ارائه شود. این مطالعه نشان داد که گرچه حق بر منظر به عنوان یک مفهوم مستقل و صریح در قوانین ایران تعریف نشده است، اما عناصر و مؤلفه‌های آن به صورت پراکنده و ضمنی در اسناد حقوقی قابل شناسایی است. تحلیل حاضر با تمرکز بر محتوای متون قانونی، کوشیده است تا زمینه‌های مفهومی و کارکردی مرتبط با منظر را از قوانین ایران استخراج و تبیین کند. نتایج حاصله نشان دادند که قوانین بیشترین تمرکز را بر محتوای مرتبط با حق به منظر اختصاص داده و در ارتباط با رویه‌های اجرایی منظر دارای ضعف اساسی هستند. بررسی‌ها نشان داد که قوانین در بعد محتوایی عموماً ناظر بر ابعاد فیزیکی و کالبدی بوده‌اند و کمتر به حقوق روانی و مشارکتی پرداخته‌اند. مشارکت اصل بنیادین تبدیل‌کننده منظر از محیط به بستری برای تحقق حقوق انسان‌ها شناخته می‌شود و به واسطه وابستگی منظر به ادارک مخاطبان، مشارکت از حقوق ذاتی افراد در تولید منظر محسوب می‌شود، اما در نظام حقوقی ایران، به دلیل ضعف سازوکارهای مشارکتی و نبود ارتباط مناسب میان مردم و سازمان‌های بالادستی این بعد به میزان لازم توسعه نیافته است. از سوی دیگر، مشخص شد که قوانین منتخب از کوری رویه‌ای برخوردارند و اندک توجه قوانین به این بعد بیش از هر چیز ماهیت نظارتی، تنبیهی و حق ستانی دارد. این در حالی است که هر عامل ذی نفع هم‌زمان حق و تکلیفی توأمان نسبت به دیگری دارد. طبیعت اگرچه نیازمند محافظت جدی از سوء استفاده انسان است، اما هم‌زمان نیازمند برنامه‌ریزی برای برطرف کردن نیازهای او نیز می‌باشد. بنابراین ضروری است سیاست‌هایی که نفع همگانی را در بر داشته باشند در قوانین دیده شوند و رویکرد قانون‌گذاری از نجات بخشی صرف به سمت مدیریت پایدار، و همچنین در تعریف منظر و اکوسیستم طبیعی از جزء نگری به نگاه همه‌جانبه و در تعریف ارتباط میان انسان و محیط طبیعی از نگاه سوگیرانه به نگاه بی طرفانه حرکت کند. این پژوهش بیش از هر چیز نشان داد که فقدان چارچوب جامع و یکپارچه برای تعریف، شناسایی، برنامه‌ریزی و مدیریت منظر به عنوان یک حق عمومی، نبود نهادهای اجرایی یکپارچه و هماهنگ (پراکندگی نهادهای متولی و مسئول از جمله

ایران ایجاد کرده است. این خلأ در کنار نبود تعریف صحیح و شفاف از منظر و ابعاد و مؤلفه‌های آن در بلند مدت در وضعیتی که اختراهای زیست‌محیطی هر روز جدی تر شده و کشورها به سوی سیاست‌های سبز و پایدار حرکت می‌کنند، می‌تواند شکاف بزرگی را در ارتباط با مدیریت و محافظت پایدار از منظر و حفظ حقوق جامعه ایران و نسل‌های آینده به منظر به وجود آورد. مهم‌ترین اشتراک یافت شده در این بررسی تطبیقی، توجه به ابعاد قانونی حفاظتی برای حفظ محیط زیست، میراث طبیعی، فرهنگی و تاریخی و کیفیات زیبایی‌شناختی است، اما تفاوت‌های بنیادین در نوع نگاه و تعاریف موجب ایجاد فاصله میان قوانین ایران و استانداردهای اروپایی شده و مانعی مهم در مسیر نیل به قانونی جامع، فراگیر و اثربخش در ارتباط با حق به منظر است (جدول ۶).

جدول ۶. فاصله موجود در دستیابی به قانونی جامع و فراگیر در ارتباط با حق به منظر (تدوین: نگارندگان).

وجه افتراق	کنوانسیون اروپایی منظر	نظام حقوقی ایران
تعریف از منظر	بخشی از سرزمین که توسط مردم ادراک می‌شود و نتیجه تعامل عوامل طبیعی و انسانی است و بر سه محور اصلی استوار است ۱. حفاظت (مناظر دارای کیفیت برجسته) ۲. مدیریت (مناظر روزمره) ۳. برنامه‌ریزی (مناظر جدید) و بر مشارکت عمومی و ارتقای آگاهی نسبت به منظر تأکید می‌ورزد	انسان و طبیعت در مقابل هم قرار دارند. عدم تعریف صریح از حق به منظر، منظر عمدتاً به صورت ضمنی و در پرتو مفاهیم دیگر مانند زیباسازی، حریم، شهر و یا فضای سبز مطرح شده است. به رسمیت شناخته نشدن منظر به عنوان یک حق عمومی
مناظر مورد تأکید	همه عرصه‌ها (طبیعی، شهری، دارای اهمیت ویژه تاریخی و طبیعی و همچنین بی ارزش و روزمره)	تمرکز بر عرصه‌های منفک و استثنایی، مانند مناظر تاریخی یا طبیعی برجسته و غفلت از مناظر روزمره و عادی که زندگی هر روزه در آنها جریان دارد
مشارکت مردمی	حق ذاتی انسان	ضعف سازوکارهای قانونی، فقدان رویکرد مشارکتی، ضعف در مشارکت عمومی، قوانین موجود سازوکار مشخصی برای مشارکت فعال مردم در شناسایی، برنامه‌ریزی و مدیریت منظر به شکلی که در کنوانسیون تأکید شده پیش‌بینی نکرده‌اند
نهاد متولی	نهادهای یکپارچه	پراکندگی مدیریتی و فقدان نگاه یکپارچه، قوانین مرتبط در حوزه‌های مختلف پراکنده‌اند و نهاد متولی واحدی برای مدیریت منظر تعریف نشده است

توسعه پایدار، حفظ هویت ملی و تضمین رفاه نسل‌های حاضر و آینده است. علاوه بر این تأسیس نهاد ملی منظر به عنوان نهادی فرداستی با حضور نمایندگان تمامی ذی‌نفعان از جمله دولت، جوامع، گروه‌های مختلف افراد و تشکل‌های مردمی و همچنین متخصصان برای هماهنگی سیاست‌های کلان منظر، آگاهی بخشی به عموم افراد، توانمندسازی، پایش و حفاظت از حقوق و منافع گروه‌های مختلف ذی‌نفع و شفاف‌سازی سازوکارهای مشارکتی پیشنهاد می‌شود. نظام حقوقی ایران با بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود و پر کردن خلأهای شناسایی شده، می‌تواند گام‌های بلندی در جهت نهادینه کردن حق به منظر و تحقق این حق بردارد.

سازمان محیط زیست، میراث فرهنگی، شهرداری و... غیاب سازوکارهای مشارکتی، فاصله معناداری بین نظام حقوقی ایران و استانداردهای اروپایی حق به منظر ایجاد کرده است. قوانین ایران قطعات پراکنده‌ای از پازل حق به منظر را در خود جای داده‌اند، اما این قطعات فاقد چارچوب منسجم، رویکرد پایدار و سازوکارهای مشارکتی هستند. برون رفت از وضع حاضر در وهله نخست مستلزم به رسمیت شناخته شدن حق به منظر و در ادامه اصلاح قوانین و تدوین قانون جامع حفاظت و مدیریت منظر به شکلی است که تعاریف، اهداف، اصول و نهادهای متولی در آن به‌درستی مدنظر قرار گرفته باشند. به رسمیت شناختن حق بر منظر تنها یک الزام حقوقی نیست، بلکه ضرورتی برای تحقق

پی‌نوشت‌ها

1. European Landscape Convention.
۲. مقررات و قوانین مربوط به تصرف غیرقانونی زمین، تغییر کاربری غیرمجاز و نقل و انتقال غیر قانونی آن و یا به اصطلاح زمین‌خواری در ۴ قانون مجزا تحت عنوان قانون جلوگیری از تصرف عدوانی و اصلاحات بعدی آن، قانون مجازات اسلامی (مواد ۶۹۰ و ۶۹۱)، قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها و قانون زمین شهری به نگارش درآمده‌اند.
3. collective
۴. دیکشنری حقوق بین‌الملل عمومی آکسفورد، اسناد قانونی نرم را در میانه طیف مابین حقوق و سیاست‌ها و به شکل هنجارهایی فراقانونی تعریف می‌کند، که شامل قطعنامه‌ها، توافقنامه‌های غیر الزام‌آور، پیمان‌ها و منشورها بوده که نقش مؤثری در شکل‌گیری قوانین بین‌المللی موجود و یا توسعه آنها ایفا می‌کنند.
5. <https://qavanin.ir/>
۶. ذکر این نکته ضروری است که به عنوان مثال قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغی در ارتباط با محافظت از تغییر کاربری زمین‌ها مقرراتی را تنظیم می‌کند که در جای خود کاربرد درستی دارد، اما این قانون از لحاظ قوت و پوشش دهی حق به منظر دارای ضعف می‌باشد و قانونی تک‌بعدی است.

فهرست منابع

- ابراهیمی، محمد؛ علوی، سید علی؛ مشکینی، ابوالفضل؛ صدری، حسین (۱۴۰۱)، رهیافتی نو در توسعه شهری مبتنی بر رویکرد حق به شهر، *دانش شهرسازی*، ۲۶(۲)، ۸۵-۶۱. <https://doi.org/10.22124/upk.2022.21835.1742>
- اشتیاقی، معصومه؛ شارع‌پور، محمود (۱۳۹۹)، بررسی مفهوم حق به شهر در سیاست‌گذاری شهری، *توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای*، ۲۱(۲)، ۸۴-۶۷.
- حبیب‌نژاد، سید احمد؛ خسروی، احمد (۱۴۰۱)، حق به شهر و امکان شناسایی آن در نظام حقوقی ایران، *فصلنامه مطالعات حقوق عمومی*، ۵۲(۱)، ۸۳-۱۶۳. <https://doi.org/10.22059/jpls.2019.270256.1865>
- حبیبی، سید محسن؛ امیری، مریم (۱۳۹۴)، حق به شهر؛ شهر موجود و شهر مطلوب آنچه هست و آنچه باید باشد، *پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران*، ۲۵(۲)، ۳۰-۹.
- خجسته فر، مهدیه؛ برک‌پور، ناصر (۱۴۰۳)، ارزیابی قوانین شهری ایران با رویکرد سلامت شهری، *اندیشه راهبردی شهرسازی*، ۲۲(۴)، ۳۶-۲۱۹. <https://doi.org/10.30479/ust.2024.20818.1162>
- کاظمیان، غلامرضا؛ معصومی فر، امیرحسین (۱۳۹۷)، تحلیل محتوایی و رویه‌ای حق بر شهر در قوانین شهری و شهرداری ایران، http://soffeh.sbu.ac.ir/article_100483_a32f015a7da20bc532c37f2474b677ef.pdf
- کامیاراد، ساناز؛ کامیار، غلامرضا؛ کامیاراد، صفرعلی (۱۴۰۱)، حق بر شهر ایمن از منظر حقوق بشر و حقوق ایران، *پژوهش‌های حقوقی*، ۲۱(۵۱)، ۲۰۲-۱۷۷. <https://doi.org/10.22059/jhr.2019.276853.1007869>
- کتابچی، عماد؛ ولی بیگی، مائده (۱۳۹۹)، نقش حق بر شهر در ارتقا حقوق شهروندی، *معماری‌شناسی*، ۱۳(۱)، ۱-۱۳.
- متقی، افشین؛ طلا، حسین؛ قربانی سپهر، آرش (۱۳۹۹)، پردازش فلسفی - مفهومی حق به شهر از منظر مدیریت شهری، *پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، ۵۲(۴)، ۵۵-۱۲۳۵. <https://doi.org/10.22059/jhg.2019.276853.1007869>

موحد، محمد علی (۱۴۰۰)، در هوای حق و عدالت، کارنامه.

Abbott, Kenneth, and Wayne Snidal. 2000. "Hard and Soft Law in International Governance." *International Organization* 54: 421–57. <https://doi.org/https://ssrn.com/abstract=1402966>.

"Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters." 1998. Denmark.

Council of Europe. 2018. "Glossary of the Information System of the Council of Europe Landscape Convention-Spatial Planning and Landscape."

"Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment." 1972, no. June.

Déjeant-Pons, Maguelonne, and Susan Moller. 2018. "Landscape Convention- Contribution to Human Rights, Democracy and Sustainable Development." www.coe.int/LandscapeConvention.

Egoz, Shelley, Jala Makhzoumi, and Gloria Pungetti. 2016. *The Right to Landscape Contesting Landscape and Human Rights*. New York: Routledge.

"European Landscape Convention and Reference Documents." 2008. rm.coe.int/european-landscape-convention-book-text-feb-2008-en/16802f80c6.

Jørgensen, Karsten, Morten Clemetsen, kin halvorsen Thoren, and Tim Richardson, eds. 2016. *MAINSTREAMING LANDSCAPE THROUGH THE EUROPEAN LANDSCAPE CONVENTION*. Routledge. First. Vol. 4.

Menatti, Laura. 2017. "Landscape from Common Good to Human Right." *International Journal of the Commons* 11 (2): 641–83. <https://doi.org/DOI: 10.18352/ijc.738>.

Nora, Pierre. 1989. "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire." *Representations* 26 (spring): 7–24. <https://doi.org/https://doi.org/10.2307/2928520>.

"Rio Declaration on Environment and Development." 1992.

Strecker, Amy. 2012. "The Human Dimension to Landscape Protection in International Law." In *Cultural Heritage, Cultural Rights, Cultural Diversity*, edited by Brill | Nijhoff, 327–345. https://doi.org/https://doi.org/10.1163/9789004228382_016.

———. 2016. "The 'Right to Landscape' in International Law." In *The Right to Landscape Contesting Landscape and Human Rights*, edited by Shelley Egoz, Jala Makhzoumi, and Gloria Pungetti, 57–67. Routledge.